

A ‘VÁDALKU’ JOGINTÉZMÉNYÉT ÉRINTŐ KÉRDÉSEK AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK HATÁLYOS SZABÁLYAINAK TÜKRÉBEN

MISKOLCZINÉ JUHÁSZ Boglárka
PhD-hallgató (PPKE JÁK)

1. A ‘vádalku’ fogalma

A hazai szakirodalomban gyakran találkozunk a ‘magyar vádalku’ kifejezéssel a különféle eljárást gyorsító jogi megoldások kapcsán, így különösen a tárgyalásról lemondás, illetve – még annak bevezetése előtt – a tárgyalás mellőzésének jogintézményeivel összefüggésben. Egyes nézetek szerint a gyanúsítottal való együttműködés és a Védelmi Program keretében kötött megoldások is ide sorolhatók.¹ Más szerzők véleménye szerint a ‘vádalku’ elnevezés a magyar viszonyok között ‘ostoba és félrevezető’.² Sőt – ahogyan azt a későbbiekben látni fogjuk – a kifejezés amerikai viszonyok között is túlzottan leegyszerűsítő, hiszen nem csupán a vádról, hanem magáról az ítéletről is születnek megállapodások.³

A fogalom definiálása érdekében érdemes a jogintézmény gyökereihez visszanyúlni. Ezért az angolszász országokban – elsősorban az Amerikai Egyesült Államokban – érvényesülő szabályok vizsgálatát tűztem ki célul. Meg kell jegyezni, hogy az USA tagállamainak önálló jogalkotási hatásköre sok szempontból megnehezíti az adott jogintézmény működésével kapcsolatos konklúziók levonását. A tagállamok ugyanis a

¹ PÁPAI-TARR Ágnes: *A büntetőeljárás gyorsításáról*. Budapest, Gondolat, 2012. 98.

² Bócz Endre a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 67. §-ában foglaltakkal kapcsolatban nyilatkozott ekként (Bócz Endre: Az ún. vádalkuról. *Belügyi Szemle*, 1995/10. 3.)

³ E megállapítás ellenére a vádalku kifejezést szinonimaként használok minden egyes – a bűnösség beismerésén alapuló – büntetőeljárás megállapodásra, kivéve ott, ahol ez kifejezetten értelemszavará. Így például az Egyesült Államok vonatkozó szabályainak ismertetése során csak az ‘alku’ szót vagy a ‘megállapodás,’ esetenként az ‘ítéleti egyezség’ kifejezést alkalmazom. Véleményem szerint – mivel a jogintézmény a beismerésen alapul – kifejező még a beismerési alku illetve beismerési megállapodás szóhasználat is.

vádalku egyes kérdéseit eltérően szabályozhatják. Ez azt az üzenetet rejti magában, hogy nem létezik egyetlen ‘tökéletes megoldás’ a jogi szabályozás területén.

A vádalkut az Amerikai Egyesült Államokban a büntető ügyek túlnyomó részében alkalmazzák, ide értve a legsúlyosabb bűncselekmények miatt indult büntetőeljárásokat is. Lényege röviden akként foglalható össze, hogy a vádemelést követően az ügyész (a kormány képviselője) valamint a vádlott és védője egyeztetnek, ‘alkudoznak’ egymással arról, hogy a vádhoz képest a vádlott milyen bűncselekményben hajlandó a bűnösségét elismerni. Igen leegyszerűsítve: a beismerésért cserébe az ügyész egyes vádpontok alóli mentesülést ajánl fel vagy enyhébb bűncselekmény miatt képviseli a vádat. Friedman nyersen fogalmaz, mikor a vádalku rendeltetéséről ír: „A plea bargaining célja, hogy egy egyszerű, legális üzleti tranzakció eredményeként bizonyos enyhébb büntetés érdekében a beismerő vallomások tehermentesítsék az igazságszolgáltatást, és megvédjék a társadalmat a bűnözőktől.”⁴ Az üzleti életre jellemző vonásra figyelt fel Alschuler is, aki egyenesen lóvászári licithez hasonlítja a vádalkut, utalva arra, hogy az ügyész – taktikai okból – eleve súlyosabb vagy több bűncselekmény miatt emel vádat, mint amire tekintettel végül megállapodás születik.⁵

A felek megállapodásuk eredményét (plea agreement) nyilvános előkészítő ülésen (arraignment) terjesztik az egyesbíróként eljáró bíróság elé. Ezt követően a bíró a bizonyítási eljárás mellőzésével, az elé tárt bizonyítékok alapján, a vádlott által elismert bűncselekményben állapítja meg a bűnösségét. A büntetés kiszabására a vádlott, a védő és az ügyész megállapodásának figyelembevételével kerül sor. A bíró alkufolyamatban betöltött szerepére az USA-ban nem alakult ki egységes gyakorlat. A tagállamok egy részében a bíró inaktív, tehát nem vesz részt az egyeztetésen. Sőt, a szövetségi szintű bíróságok előtti eljárásban kifejezetten tilos a bírói részvétel az egyeztetés során. Más tagállamok esetében viszont a bíró is alanya az alkufolyamatnak.⁶ A köztes megoldásra is találunk példát, amikor a bíró kifejezetten nem kezdeményezheti a vádalkut, de a felek által folytatott megbeszélésbe bekapcsolódhat.⁷ A bíróságok napi gyakorlatában az aktív részvétel és az egyszerű felügyelet közötti határ gyakran elmosódik. Önmagában az sem egyértelmű, mit kell érteni ‘bírói részvétel’ alatt. Már azt is, ha a bíró felkéri a vádlottat és az ügyészt, hogy találkozzanak és hozzanak létre megállapodást, vagy csak azt, ha a bíró a vádalku megkötésére irányuló tárgyaláson is részt vesz?⁸ A bírói részvétel létjogosultságát illetően pro és kontra sorakoztathatunk érveket. Nyilvánvaló, hogy amennyiben a bíró is részt vesz abban az eljárásban, amelyben a végső döntés meghozatalára ő maga jogosult,

⁴ LAWRENCE M. FRIEDMAN: Plea Bargaining in Historical Perspective. *Law and Society Review*, 1979/7. 247–259. (idézi: BADÓ Attila: *Esküdtszéki ítéletek – Fújni hagyott bűnösök? Hírhedt esetek az Egyesült Államok igazságszolgáltatásának történetéből*. Studio Batiq, 2004. 174.)

⁵ ALBERT W. ALSCHULER: The Prosecutor’s Role in Plea Bargaining. *The University of Chicago Law Review*, 36., 1968. 85. (idézi: HERKE Csongor: *Megállapodások a büntetőperben*. Pécs, Monográfia Kiadó, 2008. 147.)

⁶ KELEMEN ÁGNES: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában. *Magyar Jog* 1990/10. 856–857. [a továbbiakban: KELEMEN (1990a)]

⁷ GRMELA Zoltán: Vádalku – az amerikai modell. *Magyar Jog*, 1993/6. 369.

⁸ HERKE i. m. 154.

az eljárás eredményességi mutatói javulhatnak. A bírói részvétel azonban kétségtelenül megfoszthatja a vádlottat az alkudozás szabadságának érzésétől. Érdekesség, hogy a kontinentális országok büntetőeljárásai megállapodásait szabályozó normák közül a német törvény például a bíró kifejezetten aktív szerepét írja elő a hasonló eljárások során.

2. A vádalku története

Vádalku megkötésére az 1800-as évektől kezdődően kerül sor az Amerikai Egyesült Államokban. A bűnözés növekedése miatt megszorodott büntetőügyek a bűnüldöző hatóságok számára olyan többletmunkát eredményeztek, melyet a korábbi eljárási gyakorlat szerint – ide értve az esküdtbírói szisztémában rejlő nehézséget – képtelenek voltak ellátni. A kialakult helyzetre informális megoldás született, melyet értelemszerűen a jogi szabályozatlanság jellemezett. Sőt, a vád képviselőjének valamint a vádlott illetve képviselőjének egyeztetéséről a bíróság hivatalos tudomással nem rendelkezett, hiszen azt kifejezetten titkolták.⁹

A bíróságok a múlt század első felében még vonakodtak a vádalku elismerésétől. Egyes tagállamok törvényhozása meg is tiltotta az alkalmazását, ilyen típusú megállapodásokra Texas állam területén például nem kerülhetett sor. Nem túlzás állítani, hogy a törvényesség elfogadását a publikációk is elősegítették, hiszen az 1960-as években már a sajtó és a szakirodalom is említést tett e megállapodások létezéséről.¹⁰ 1968-ban az Amerikai Ügyvédi Testület a vádalku gyakorlatára vonatkozóan irányelvet bocsátott ki.¹¹ A jogszerűség elismerésére azonban csak az 1970-es évek elején került sor, meghozza az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának a Boykin kontra Alabama (1969), a Brady kontra Egyesült Államok (1970), majd a Santobello kontra New York (1971) ügyekben hozott döntései alapján. Az előbbi ügyben a Legfelsőbb Bíróság csupán odáig 'merészkedett,' hogy megállapította, a plea bargaining (beismerési alku) nem alkotmányellenes. A későbbi döntésekben már kifejezetten a vádalku szükségessége mellett érvelt.¹² A plea bargaining intézményét 1975-ben emelte törvényi szintre a Federal Rules of Criminal Procedure (továbbiakban Szövetségi Büntetőeljárás Kódex).¹³ A törvénybe iktatás idővel tagállami szinten is megtörtént.¹⁴

⁹ A büntetőügyek alku útján történő elintézése az Egyesült Államokban az 1920 és 1933 közötti időszakban vált elterjedté, mégpedig az általános szeszitalalom bevezetésének következményeként. (FARKAS Ákos – RÓTH Erika: *A büntetőeljárás*. Budapest, CompLex, 2007. 418.)

¹⁰ KELEMEN Ágnes (1990a) i. m. 858.

¹¹ FAKÓ Edit: Vádalku a kontinentális jogrendszerben. *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica*, XX/1. 2002. 250.

¹² FANTOLY Zsanett: *A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága*. Budapest, HVG-Orac, 2012. 162.

¹³ NAGY Anita: *Büntetőeljárás gyorsító rendelkezések az Emberi Jogok Európai Egyezményében, az Európai Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlásaiban, az Európai Unióban és a hazai jogalkotásban*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2008. 48. (idézi: FANTOLY i. m. 163.)

¹⁴ FAKÓ i. m. 250.

E rövid történeti áttekintés jól demonstrálja azt a közel kétszáz évig tartó folyamatot, amíg a plea bargaining a titkos megállapodás szintjéről az állam által preferált és szorgalmazott büntetőeljárás módozattá nőtte ki magát. Figyelemre méltónak tartom, hogy abban a jogrendszerben, melyben e jogintézmény gyökerezik, kezdetben ugyanúgy idegenkedtek a legitimálás gondolatától, mint Európában. A német Verständigung intézményének törvénybe iktatását hasonló fejlődési szakaszok előzték meg: először a gyakorlatban merült fel az igény a büntetőügyek informális úton történő elintézésére, mely igény – a közhiedelemmel ellentétben – *nem* elsősorban a vádlotti oldalon jelentkezett. Ezt követte mindkét államban (államszövetségben) az ügyvédek szövetségi szintű szervezetének állásfoglalása a vádalku egységes gyakorlati alkalmazásával kapcsolatban, illetve annak megfogalmazása, hogy az informális megállapodást – a büntetőeljárás keretein belül – mégiscsak ‘formalizálttá,’ szabályozottá kellene tenni. A következő szakasz, melyet az angolszász és a kontinentális vádalku történetében is hasonló fázisok jellemeztek, a jogintézmény alkalmazásának a legfelső bíróságok által történő elfogadása volt. Az elfogadás kezdetben mindössze abban nyilvánult meg, hogy a bíróságok megállapították, a vád és a védelem ‘sub rosa’ megállapodásai nem alkotmányellenesek, csak később jutottak el a kifejezett elfogadásig, mely a törvényi szintű szabályozás szükségességében öltött testet mindkét jogrendszerben.

A büntetőeljárás sajátosságaiból adódóan a vádalkunak Angliában az 1970-es, 1980-as években kisebb jelentősége volt, mint az USA-ban. A vádlott jogi képviselője gyakran azon az előkészítő tárgyaláson jelent meg először, amikor a bíróság a vádlottal szemben foganatosított személyi szabadságot elvonó kényszerintézkedés fenntartásáról vagy óvadék ellenében történő szabadon bocsátásáról döntött. A vád tehát olyan időpontban került a bíróság elé, amikor még nem volt lehetőség arról érdemben alkudozni.¹⁵

Ennek ellenére a vádalku elfogadhatóságával kapcsolatos hivatalos álláspont az eseti döntések nyomán az 1970-es évektől kezdett kibontakozni. Az angol Fellebbezési Bíróság (Court of Appeal Criminal Division) a Regina kontra Turner ügyben megfogalmazta a vádalku megkötésével kapcsolatos iránymutatásokat.¹⁶ Így a másodfokú bíróság döntése szerint vitára adhat okot, amennyiben a védő és a bíró tárgyaláson kívüli egyeztetésére a vádlott távollétében kerül sor. Ebben az esetben ugyanis a vádlott később eredményesen hivatkozhat arra, hogy a vádalku keretében meghozott döntése nem szabad belátásán alapult. Amennyiben a vádlottban az a benyomás alakul ki, hogy az alku kezdeményezése a bírótól származik, ez megakadályozhatja őt a befolyástól mentes döntés kialakításában. (A vádlott előbbi feltételezése tehát jogellenes nyomás gyakorlásaként értékelhető a bíró részéről.) A vádlottnak – mindamellett, hogy figyelembe veheti ügyvédje tanácsát – szabadon kell döntenie arról, hogy a vádalku keretében bűnösnek vallja-e magát vagy sem. Az eseti döntésben a bíróság akként foglalt állást, hogy a védelem – védence érdekében kifejtett te-

¹⁵ KELEMEN Ágnes: Az opportunitás eljárási intézményei és gyakorlati tapasztalatai Angliában. *Külföldi Jogi Szemle*, 1990/2. 170–171. [a továbbiakban: KELEMEN (1990b)]

¹⁶ KELEMEN (1990b) i. m. 171.

vékenysége keretében – nem zárható el a bíróval való kommunikációtól, ugyanakkor a bíróságnak törekednie kell arra, hogy az ügyet nyilvános tárgyaláson intézze el.¹⁷ A vádalku térnyeréséhez nagyban hozzájárult az a körülmény, hogy az angol akkuzatórius büntetőeljárás során a felek maguk jelölik ki a jogvita kereteit, és a beismerő vallomás elfogadásában az ügyésznek fontos szerep jut.¹⁸

Az ezredfordulóig Angliában is általánosan elfogadottá vált, hogy a vád és a védelem megegyezik egymással a büntetőeljárás során. A megállapodás keretében a vád vagy elfogadja, hogy a vádlott enyhébb bűncselekmény elkövetését ismeri el, és ezt teszi a vád tárgyává, vagy a vádlott által elkövetett több bűncselekmény közül csupán a beismert bűncselekmények vonatkozásában képviseli a vádat, és a többi vonatkozásában nem mutat fel bizonyítékot (effektíve ejti a vádat). A vádalkunak Angliában kisebb szerep jut, mint az Egyesült Államokban, mert a vádhatóságnak sem a büntetés nemére, sem a mértékére nincs befolyása, arra vonatkozóan nem tehet indítványt. A vádirat felolvasása után a vádlott nyilatkozik: elismeri-e a bűnösségét vagy sem. Beismerés esetén a bizonyítási eljárás lényegesen lerövidül, az gyakorlatilag kimerül a bizonyítékok felsorolásában.¹⁹ A bíróságok (a magisztrátusok, illetve a Crown Court) a bűnösség beismerése esetén a tárgyaláson kiszabható büntetést jelentős mértékben – a büntetés negyedével, harmadával – alacsonyabb mértékben állapítják meg.²⁰ Bár a hazai szakirodalom szerint Angliában a vádalku az ügyész korlátozott jogköre miatt kisebb jelentőséggel bír, mint az Egyesült Államokban, a büntető ügyeknek itt is csupán néhány százalékát tárgyalja esküdtszék.²¹ A vádalku eredményeként létrejövő beismerési eljárások arányát 30%-ra becsülik.²²

3. A vádalku szabályozása az Amerikai Egyesült Államokban

A vádalkuhoz hasonló jogintézmény felfedezhető több európai állam büntetőeljárási szabályai között. Ilyen például a német büntetőeljárásban a *Verständigung*, a spanyol büntetőeljárásában a *conformidad*, az olasz büntetőeljárásban a *patteggiamento* intézménye. Annak érdekében, hogy a szabályokat egybevevhessük és megvizsgálhassuk a különbözőségeket és hasonlóságokat, hasznosnak tartom az egyik, angolszász jogterületen kialakult szabály részletes megvizsgálását. Ahogyan arra már utaltam, az USA egyes tagállamai e jogintézményt eltérően szabályozzák. Az összehasonlítást megnehezíti a heterogén bírósági gyakorlat is. Viszonyítási alapként ezért az Egyesült

¹⁷ (1970) 2 QB 321, (1970) 2 All ER CA, (1970) 54 Cr App R 352 <http://swarb.co.uk/regina-v-turner-cacd-1970/> (letöltve: 2013. december 5.)

¹⁸ KÖPF Eszter Mária: Az angol és holland büntetőeljárás mint az akkuzatórius és az inkvizitórius modell egy-egy tipikus példája. *Magyar Jog*, 2000/4. 243.

¹⁹ HERKE i. m. 121–122.

²⁰ FARKAS Ákos: Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban. *Magyar Jog*, 1992/8. 511. [a továbbiakban: FARKAS (1992)]

²¹ FARKAS–RÓTH i. m. 413.

²² FARKAS (1992) i. m. 511.

Államok szövetségi szintű eljárási szabályait, a Szövetségi Büntetőeljárás Kódex²³ rendelkezéseit veszem górcső alá.

3.1. A megállapodás alapja: a beismerés általános szabályai

Az általános szabályok értelmében a vádlott többféle megoldás közül választhat, amikor a váddal kapcsolatban nyilatkozik. Az első két esetben a bűnösség kérdésében egyértelmű kijelentést tesz: nem ismeri el bűnösségét (*plead not guilty*) vagy elismeri a bűnösségét (*plead guilty*). Köztes megoldásként tarthatjuk számon a harmadik esetet, melynek során a vádlott ‘nem vitatja a vádat’ és – a bíróság hozzájárulásával – ún. ‘*nolo contendere*’ nyilatkozatot tesz.²⁴

A szövetségi szintű büntetőeljárás szabályok lehetővé teszik a bűnösség feltételes beismerését is. Ez azt jelenti, hogy a vádlott a bíróság és a kormány (képviselőjének) hozzájárulásával feltételesen bűnösnek vallja magát, vagy feltételesen tesz *nolo contendere* nyilatkozatot, írásban fenntartva a fellebbezés jogát indítványa kedvezőtlen elbírálása esetére. Fellebbezés esetén a vádlott visszavonhatja a vallomását.²⁵ Ez utóbbi konstrukció nyilvánvalóan vonzóvá teszi a terheltek számára az együttműködést, azonban szükséges hozzá a bíróság és a kormány (képviselőjének) kifejezett beleegyezése, hiszen a megállapodások megkötésével kapcsolatos koncepció szerint a vallomás visszavonására csak a későbbiekben részletezett szabályok szerint van lehetőség.

Amennyiben a vádlott nem vitatja a vádat, a bíróságnak a *nolo contendere* nyilatkozat elfogadása előtt – az igazságszolgáltatás hatékonysága érdekében – figyelembe kell vennie a felek véleményét és a közérdeket.²⁶ Ez azt jelenti, hogy a beismerésként nem értékelhető, de a büntetőeljárás eredményes befejezését elősegítő vádlotti nyilatkozat megtétele esetén a bíróságnak szem előtt kell tartania azokat a szempontokat is, melyek túlmutatnak a büntetőeljárás sikerének statisztikai szempontú megítélésén, így különösen a közosság védelmének célját. Amennyiben a bíró úgy ítéli meg, hogy a vádlott által elkövetett cselekmény tárgyi súlya vagy a vádlott személyében rejlő okok miatt a *nolo contendere* nyilatkozat elfogadása nem szolgálná a közérdeket, jogosult azt elutasítani.

Amennyiben a vádlott megtagadja a vallomástételt, vagy ha a megvádolt szervezet nem jelenik meg, ezt a bíróságnak akként kell értékelnie, hogy a vádlott nem ismeri el a bűnösségét. Ebben az esetben a vádlottal nem jön létre megállapodás.²⁷

A szövetségi szintű szabályok szerint a bíró a bűnösség beismerésének (valamint a *nolo contendere* nyilatkozat) elfogadása előtt a terheltet eskü alá helyezheti és köteles a terheltet személyesen tájékoztatni illetve meggyőződni arról, hogy a terhelte megértette-e a következőket:²⁸

²³ http://www.law.cornell.edu/rules/frcrmp/rule_11 (letöltve: 2013. december 5.).

²⁴ Rule 11 (a) (1).

²⁵ Rule 11 (a) (2).

²⁶ Rule 11 (a) (3).

²⁷ Rule 11 (a) (4).

²⁸ Rule 11 (b) (1) (A)-(O).

- A kormány joga a vádlott eskü alatt tett nyilatkozatait felhasználni, amennyiben ellene hamis eskü vagy hamis tanúzás miatt eljárás indul.
- A terhelt nem köteles bűnösségét elismerni és joga van ahhoz, hogy e nyilatkozatát az eljárás során fenntartsa.
- A terheltnek joga van az esküdszéki tárgyaláshoz.
- A terheltet a tárgyaláson megilleti az ügyvédi képviselő joga. Szükség esetén lehetőség van arra, hogy a bíróság védőt rendeljen ki számára a tárgyaláson vagy az eljárás későbbi szakaszában.
- A terheltnek joga van a tanúkkal történő szembesítéshez, és ahhoz is, hogy hozzájuk keresztkérdéseket intézzen. A vádlott nem köteles önmaga ellen vallani, de joga van vallomást tenni, továbbá joga van ahhoz, hogy bizonyítékot bocsásson a bíróság rendelkezésére. Joga van a tanúk kötelező megidézéséhez.
- Amennyiben a bűnösség beismerését (illetve a *nolo contendere* nyilatkozatot) a bíróság elfogadja, nem kerül sor a tárgyalás megtartására. (Tehát a terhelt lemond a nyilvános tárgyaláshoz való jogáról.)
- A bíróság tájékoztatja a terheltet az ellene felhozott vád jogi természetéről, a vád tárgyát képező bűncselekmény büntetési tételének felső határáról, a büntetés kötelező legkisebb mértékéről, a feltételes szabadságra bocsátás szabályairól, továbbá arról, hogy a bíróság kötelezheti a vádlottat a bűncselekmény jóvátételére. (A bírói gyakorlat alapján követelmény adott esetben a halmazati büntetés kiszabásának lehetőségéről történő tájékoztatás is.)
- A bíróság tájékoztatja a terheltet az alkalmazandó joghátrány mibenlétéről.
- A bíróság köteles speciális fizetési kötelezettséget megállapítani.
- A terheltet tájékoztatni kell arról, hogy a bíróság köteles kiszámolni a Büntetékiszabási Irányelvek által meghatározott büntetési keretet, és ezt a keretet, az irányelvben meghatározott eltérési lehetőség illetve a külön jogszabályban meghatározott egyéb ítélkezési tényezők figyelembe vétele mellett, az ítélet meghozatala során köteles alkalmazni.
- A tájékoztatás kiterjed arra, hogy a vádlott milyen feltételekkel mondhat le a beismerési alku alapuló ítélet jogorvoslaltal történő megtámadásának jogáról.
- Az a vádlott, aki nem az Egyesült Államok állampolgára, elítélése esetén kitasítható az Egyesült Államok területéről, állampolgársági kérelme visszautasítható és a jövőben megtagadhatóvá válik tőle a belépés az Egyesült Államok területére.²⁹

A bíró a vádlottat *személyesen* köteles tájékoztatni, és meg kell győződnie arról is, hogy a vádlott a tájékoztatást megértette. Az előbbi szabályok alapján egyértelmű, hogy a vádlott számára nyújtott tájékoztatás illetve figyelmeztetés nem merülhet ki a terhelt formális, pusztán a jogait, valamint a beismerés (illetve *nolo contendere* nyilatkozat) jogkövetkezményeit tartalmazó 'sablon szöveg' aláíratásában. A tájékozta-

²⁹ A figyelmeztetések fordítását vö. Grmela Zoltán már hivatkozott tanulmányával. (GRMELA i. m. 370.) Grmela tanulmányához képest a hatályos szabályok részletesebb figyelmeztetési kötelezettséget írnak elő a bíróság számára.

tások és figyelmeztetések egyfelől kiterjednek a terhelt azon alapvető jogaira (e jogok határait) továbbá a kötelezettségeire, amelyek a büntetőeljárás egésze alatt megilletik illetve terhelik, így például a védelemhez való jogra, a bűnösség tagadásának jogára, vagy a hamis tanúzással kapcsolatos jogkövetkezményekre. A tájékoztatások és figyelmeztetések másik része a bírósági szakaszt jellemző jogosítványokat részletezi, mintegy emlékeztetve a terheltet arra, hogy mely jogairól mond le beismerő vallomás, illetve *nolo contendere* nyilatkozat megtétele esetén. A tájékoztatásnak végül ki kell terjednie azokra az információkra, melyek a jogban járatlan terheltnek vonatkozásában a büntetőeljárás lényegének (okának és menetének) megismerését segítik elő: így milyen bűncselekmény miatt folyik ellene eljárás, ezért milyen jogkövetkezményre számíthat, továbbá a bíróságot az ítélet meghozatala során milyen speciális szabályok kötik. A tájékoztatások és figyelmeztetések egésze felfogható mindazon szempontok összefoglalásaként, melyeket a terheltnek a vallomás illetve a nyilatkozat megtétele előtt mérlegelnie kell.

A bíróság köteles a beismerés önkéntességét vizsgálni. Az önkéntesség vizsgálata a bűnösség beismerésének illetve a *nolo contendere* nyilatkozatnak az elfogadása előtt egyaránt kötelező. A vádlotti beismerés (nyilatkozat) önkéntességéről a bíróságnak *személyesen* kell meggyőződnie. A beismerés akkor önkéntes, ha arra nem kényszer, fenyegetés, vagy ígéret – ide nem értve a vádalku keretében tett ígéreteket – hatására került sor.³⁰

Ha kizárólag az ügyfeldolgozás eredményessége szempontjából közelítjük meg a kérdést, megállapíthatjuk, hogy az igazságszolgáltatásban dolgozók kifejezetten érdekelték abban, hogy minél több vádlotti beismerésre kerüljön sor. Ennek ellensúlyozásaként a szövetségi büntetőeljárás szabályok értelmében ítélethozatal előtt a bíróságnak meg kell győződnie beismerés ténybeli alapjáról.³¹ Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a bírónak az előkészítő ülésen bizonyítást kell lefolytatnia, azonban a rendelkezésére álló adatok (iratok, egyéb bizonyítékok) vizsgálatát követően meg kell állapítania, hogy a beismerés *nem tekinthető-e nyilvánvalóan alaptalannak*. Hasonlóképp nem könnyű meggyőződni a beismerés önkéntességének valóságosságáról, a bíró azonban köteles erre irányuló kérdéseket intézni a terhelttől: kényszerítették-e arra, hogy bűnösnek vallja magát, alkalmaztak-e vele szemben erőszakot stb. A beismerés önkéntességének tényét első sorban azon dokumentumok támasztják alá, melyek a vád és a védelem egyeztetésének idején keletkeztek.

3.2. A vádalku illetve az ítéleti egyezség megkötésére irányuló eljárás szabályai

Jóllehet az USA tagállamainak egy részében a bíró részt vehet a vádlott és az ügyész közötti alkuban, mely sok esetben magára a büntetésre is kiterjed, a szövetségi szintű szabályok a bírót ennél neutrálisabb szerepre utasítják. A vád képviselője, valamint a vádlott ügyvédje vagy a védővel nem rendelkező vádlott megállapodás megkötése

³⁰ Rule 11 (b) (2).

³¹ Rule 11 (b) (3).

céljából tárgyalást folytathatnak, és megállapodást köthetnek egymással. A bíróság a megállapodás megkötésére irányuló megbeszélésen *nem* vehet részt.³²

Amennyiben a vádlott bűnösnek vallja magát, vagy nem vitatja a vádat (akár a vádbeli cselekménnyel, akár egy csekélyebb súlyú vagy egy kapcsolódó bűncselekménnyel kapcsolatban), az egyeztetés eredményeként létrejött megállapodás szerint a vád képviselője:

1. Kijelenti, hogy nem emel vádat illetve ejti a vádat egyéb bűncselekmények vonatkozásában.³³
2. Indítványozza, illetve nem ellenzi, hogy a bíróság az ügyben *a vádlott kérésének megfelelően* hozzon ítéletet, illetve fogadja el az általa javasolt büntetési keret valamint a Büntetési Irányelvek meghatározott rendelkezésének, egyéb büntetési tényezőnek az alkalmazását, vagy azt, hogy ezek alkalmazásától eltekint. A vád képviselőjének indítványa, illetve a vádlott kérései *nem kötik* a bíróságot.³⁴
3. Végül *megállapodhat* a védelemmel egy konkrét büntetésben, büntetési keret valamint a Büntetési Irányelv meghatározott rendelkezésének, egyéb büntetési tényező alkalmazásában, illetve ezek alkalmazásának mellőzésében. Amennyiben a bíróság elfogadja a megállapodást, az indítvány illetve kérelem *köti* a bíróságot.³⁵

Az első fordulat a klasszikus értelemben vett vádalku megkötésének lehetőségét rögzíti, míg a második és harmadik fordulat az ítéleti alku két variációját szabályozza. E két utóbbi között az a különbség, hogy a 3. pontban szabályozott esetben a bíróságnak a megállapodás elfogadása után nem élhet a büntetés kiszabása során öt egyébként megillető mérlegelési jogával.

A felek kötelesek a megállapodásuk tartalmát a tárgyaláson nyilvánosságra hozni. Indokolt esetben azonban a bíróság engedélyezheti a megállapodás nyilvánosság kizárásával (zárt tárgyaláson) történő közlését is.³⁶ Tekintettel arra, hogy az ún. beismerési eljárásokban a terhelt a tárgyalás tartásához való jogával együtt számos garanciális jogáról lemond, fontos szabály, hogy a vád és a védelem egyeztetésének eredménye nyilvánosságra kerüljön. Ez alól a szabály alól kizárólag azok az ügyek képezhetnek kivételt, melyek esetében a megállapodás megkötéséhez fűződő érdek erősebb, mint a megállapodás nyilvánosságra hozásához fűződő érdek, például amikor a vádlott személyének védelme ezt indokoltá teszi.

A Szövetségi Büntetőeljárás Kódex szabályozza a vádalku, illetve ítéleti egyezség figyelembevételének, elfogadásának illetve elutasításának eseteit is.³⁷ A 11. § (c) bekezdés (1) albekezdés (A) és (C) pontja szerinti megállapodás esetében a bíróság há-

³² Rule 11 (c) (1).

³³ Rule 11 (c) (1) (A).

³⁴ Rule 11 (c) (1) (B).

³⁵ Rule 11 (c) (1) (C).

³⁶ Rule 11 (c) (2).

³⁷ Rule 11 (c) (3) (A)-(B).

rom lehetőség közül választhat. Vagy elfogadja a vád és a védelem megállapodását, vagy elutasítja azt, esetleg elhalasztja a döntést további iratok áttanulmányozásáig.³⁸

A 11. § (c) bekezdés (1) albekezdés (B) pontja szerinti megállapodás esetén a bíróságnak tájékoztatnia kell a vádlottat arról, hogy nem jogosult visszavonni a beismerést, ha a bíróság nem a kérésének megfelelően dönt.

A 11. § (c) bekezdés (1) albekezdés (A) és (C) pontja szerinti megállapodás esetén – amennyiben azt a bíróság elfogadja – tájékoztatnia kell a vádlottat, hogy a megállapodás szerinti rendelkezéseket foglalják az ítéletbe.³⁹

Ha a bíróság elutasítja a 11. § (c) bekezdés (1) albekezdés (A), vagy (C) pontja szerinti megállapodást, ennek tényét – jegyzőkönyvben történő rögzítés mellett – a tárgyaláson (kivételes esetben zárt tárgyaláson) közölni kell a felekkel, továbbá tájékoztatni kell a vádlottat arról, hogy a bíróság nincs kötve a megállapodásban foglaltakhoz, ezért lehetősége van arra, hogy visszavonja a vallomását. A vádlottat arról is tájékoztatni kell, hogy amennyiben a vallomását nem vonja vissza, a bíróság kedvezőtlenebb ítéletet is hozhat annál, mint amilyen ítélet meghozatalának lehetősége a megállapodás megkötésére irányuló megbeszélés során felmerült. A bíróság köteles a vádlott részére személyes tájékoztatást nyújtani.⁴⁰

A szövetségi büntető eljárási szabályok értelmében a bíró szabad belátása szerint elfogadhatja, de akár el is utasíthatja a vád és a védelem megállapodását. A részlet-szabályok fontos eleme egyfelől a bíróság mérlegelési jogosultságának léte vagy hiánya a megállapodás elfogadását követően, továbbá a vádlotti vallomás visszavonásának jogszabályban biztosított lehetősége. Tekintettel arra, hogy ezek a kérdések jelentős mértékben befolyásolják az ügy későbbi alakulását és a vádlott mozgásterét, a bíróságot ‘minősített,’ azaz személyes tájékoztatási, továbbá dokumentálási kötelezettség terheli. A tájékoztatás ebben az esetben sem lehet sematikus, tehát a bíróságnak meg kell győződnie arról, hogy a vádlott a tájékoztatást megértette-e.

3.3. A beismerés visszavonása

A törvény keretei között lehetőség van arra, hogy a vádlott visszavonja az együttműködési megállapodás keretében tett beismerő vallomását, továbbá a *nolo contendere* nyilatkozatát. Erre a következő időpontokban és módon kerülhet sor:⁴¹

- Mielőtt a bíróság elfogadta volna a vádlott bűnösséget elismerő illetve *nolo contendere* nyilatkozatát, e nyilatkozatot a vádlott bármely okból, vagy akár az ok megjelölése nélkül visszavonhatja.

³⁸ A feltételes szabadságra bocsátás előkészítésével foglalkozó csoport készíti el az ún. „presentence report”-ot. A jelentés a bírói döntést alátámasztó információkat tartalmazza, így a korábbi elítéléseket, letartóztatásokat, a munkavállalásra, iskolai végzettségre, családi körülményekre stb. vonatkozó adatokat. (RÉvész Judit: A vádalku alkalmazásának tapasztalatai az Amerikai Egyesült Államokban. *Jogtudományi Közlemény*, 1999/6. 266.)

³⁹ Rule 11 (c) (4).

⁴⁰ Rule 11 (c) (5) (A)-(C).

⁴¹ Rule 11 (d) (1), (2) (A)-(B).

- A vádlott beismerő vallomásának (nolo contendere nyilatkozatának) elfogadása után, de még azelőtt, hogy a bíróság ítéletet hozott volna, a vádlott akkor vonhatja vissza a nyilatkozatát, ha
- a bíróság a 11. § (c) bekezdés (5) albekezdés alapján elutasítja a megállapodást, vagy
- a vádlott méltányos és alapos okkal igazolni tudja a beismerés visszavonásának jogszerűségét.

Az együttműködési megállapodás „jogi kötőereje” az azon alapuló ítélet meghozatalához kapcsolódik. Azt követően ugyanis, hogy a bíróság ítéletet hozott, a vádlott nem vonhatja vissza beismerő vallomását, illetve a nolo contendere nyilatkozatát. A létrejött megállapodás csak az ítélet jogorvoslattal történő megtámadása útján helyezhető hatályon kívül.⁴² Nem vitás, hogy a vádalku illetve ítéleti egyezség létjogosultságát a vádlotti beismerés eredményeként megtakarított idő és energia teremti meg, melyet az igazságszolgáltatási apparátus tagjai további ügyek elintézésére fordíthatnak. Amennyiben a vádlott a vallomását visszavonja, ez az előny elenyészik. A vádlottat azonban főszabály szerint megilleti a vallomás visszavonásának joga. Ebből adódóan a vallomás visszavonásának eseteire és módjára vonatkozó szövetségi szintű szabályok részletesen kimunkáltak, melynek elemzésére a tanulmány 9. pontjában kerül sor.

A megállapodás, valamint a megállapodás megkötésére irányuló tárgyalás keretében tett jognyilatkozatok megengedhetőségének illetve megengedhetetlenségének kérdését külön jogszabály, a Szövetségi Bizonyítási Szabályok rendezik.⁴³ A vádalku illetve ítéleti egyezség létrejöttét szükségszerűen megelőzi a vád és a védelem megállapodást célzó egyeztetése és alkuja, melynek többféle megnyilvánulási formája ismert. Közös vonásuk, hogy a vádlott számára az eljárás a beismerés, esetleg a kormánnyal más formában történő együttműködés eredményeként méltányosabb jogkövetkezmények megállapításával ér véget, mint a főszabály szerinti – és egyébként alkotmányos alapjognak minősülő – tárgyalás tartása esetén. Az ügyek egy részében a kormánynak legalább annyira érdekében áll a megállapodás megkötése, mint a vádlottnak. A kormány ugyanis más személyek ellen indított büntetőeljárásokban a bűncselekmény felderítése és bizonyítása céljából szabadon felhasználhatja azokat az információkat, amelyek az együttműködésre irányuló eljárás keretében a vádlott által tett nyilatkozatokból származnak. E nyilatkozatok azonban a vádlott ellen folytatott eljárásban nem használhatók fel, ahogyan nem lehet felhasználni a vádlottal szemben a később visszavont beismerő vallomását és a nolo contendere nyilatkozatát sem. A Szövetségi Büntetőeljárási Kódex 11. §-a szerinti, továbbá az ennek megfelelő tagállami szabályok szerint tett beismerő vallomás, valamint az ügyésszel folytatott 'tárgyalás' keretében tett nyilatkozat (amennyiben e 'tárgyaláson' nem született beismerő vallomás, illetve a beismerő vallomást később visszavonták) *kizárólag abban az*

⁴² Rule 11 (e). Farkas Ákos a megtámadás eseteit közvetlen és közvetett megtámadási okként határozta meg. Közvetlen a megtámadás, ha a megállapodás nem volt kényszerből mentes, közvetett, ha hiányzik a beismerési szándék, tudatosság, a következmények ismerete. (FARKAS–RÓTH i. m. 416.)

⁴³ Rule 11 (f).

esetben használható fel bizonyítékként a vádlott ellen, ha a vallomástétel során (illetve a megállapodás megkötésére irányuló ‘tárgyaláson’) további nyilatkozatot tesz, és a nyilatkozatok elfogadhatóságát együttesen kell elbírálni; valamint a hamis vallomástétel miatt folytatott eljárásban, ha a vádlott a bíróság előtt eskü alatt illetve jegyzőkönyv által rögzített módon, védő jelenlétében tett vallomást.⁴⁴

A vádlott vallomását bírósági jegyzőkönyvvezető illetve megfelelő felvevő eszköz útján rögzíteni kell. A bűnösség beismerése illetve *nolo contendere* nyilatkozat tétele esetén a jegyzőkönyvnek (felvételnak) tartalmaznia kell a feltett kérdéseket, továbbá a vádlott 11. § (b) és (c) bekezdés szerinti tájékoztatását.⁴⁵ Nem igényel különösebb magyarázatot, hogy az eljárási szabályok betartásának utólagos rekonstruálhatósága miatt nemcsak a vádlott vallomását, hanem annak szövegkörnyezetét, így a kérdéseket és tájékoztatásokat is pontosan dokumentálni kell, hiszen a Kódex 11. §-ba ütköző szabályok megsértése az ítélet hatályon kívül helyezését eredményezheti.

A fellebbezések elbírálásához nyújt támpontot végül az a szabály, mely szerint a Kódex 11. §-ában foglalt szabályoktól való eltérés nem tekinthető lényeges eljárási hibának, ha az nem jár együtt lényeges jog megsértésével.⁴⁶ A vádalku szövetségi szintű szabályozásának egyik legfontosabb célja a büntetőeljárás megállapodások jogszerűségének biztosítása a fair eljárás normái szerint. Az igazságszolgáltatás hatékonyságának megőrzése érdekében a vádlotti jogok megsértésére hivatkozást azonban ésszerű keretek közé kell szorítani.

4. A vádalkura illetve ítéleti egyezsége vonatkozó szabályok fejlődése az Amerikai Egyesült Államokban

Figyelemmel arra, hogy a vádalku intézményének legitimálása az Amerikai Egyesült Államokban is hosszabb folyamat eredménye volt, értelemszerű, hogy a törvénybe iktatás óta eltelt idő alatt az eredeti szabályokat módosítani kellett, így kisebb-nagyobb kiegészítésekre minden évtizedben sor került. A vádalku megkötésének kritériuma, hogy a vádlott – a vádalku elfogadása előtt – megfelelő tájékoztatásban részesüljön a bíróság részéről. Alapvető feltétel tehát, hogy a vádlott megalapozottan (a szükséges információk birtokában) dönthessen arról, hogy büntető ügyét a bíróság a főszabályként rögzített tárgyaláson kívül hozza meg.

Így az elsőfokú bíróságnak tájékoztatnia kell a vádlottat arról, hogy a bíróság köteles figyelembe venni a vonatkozó irányelveket, azoktól azonban bizonyos körülmények között eltérhet. Ugyanakkor elegendő, ha az irányelvek létezése ismertté válik a vádlott számára, mielőtt a bíróság elfogadja a vádlott beismerő vallomását illetve a *nolo contendere* nyilatkozatát. Tekintettel arra, hogy az ún. *presentence report*⁴⁷ előtt a bíró nem feltétlenül tudja előre meghatározni, mely irányelvek lesznek relevánsak a döntés meghozatalakor, a módosítás nem követeli meg a bírótól, hogy a tájékoztatás

⁴⁴ http://www.law.cornell.edu/rules/fre/rule_410

⁴⁵ Rule 11 (g).

⁴⁶ Rule 11 (h).

⁴⁷ Ld. 37. lábjegyzetnél.

során az alkalmazandó irányelveket illetve az azoktól való eltérés lehetőségét pontosan megjelölje. Nyilvánvaló, hogy ez a fajta általános tájékoztatás nem alkalmas arra, hogy a későbbiek során kizárja a vádlott arra irányuló védekezését, hogy a vádalku megkötésekor (a vallomás megtételekor) nem volt tisztában az irányelvek fontosságával, azokat nem ismerhette meg teljes körűen. A tájékoztatás szerepe abban áll, hogy felhívja a vádlott és védője figyelmét az irányelvek fontosságára és az irányelvektől történő eltérés lehetőségére. Így – különösen az ügyvéd által képviselt – vádlott oly módon tehet nyilatkozatot illetve beismerő vallomást, mely a törvény által szabályozott 'önkéntesség és tudatosság' kritériumának megfelel. Ez a szabály természetesen nem zárja ki annak lehetőségét, hogy az elsőfokú bíróság – amennyiben azt indokoltnak tartja – részletes felvilágosítást nyújtson a vádlott részére az alkalmazandó irányelvekről. A módosítás csupán a tájékoztatási kötelezettség minimális szintjét rögzíti.⁴⁸

Annak ellenére, hogy az Egyesült Államokban a vádalku megkötését napjainkra számos garanciális szabállyal körülbástyázták, a vádalkun alapuló ítéletet a vádlottak gyakran megfellebbezik. Ennek köszönhetően szinte gyakorlattá vált, hogy a bíróságok a vádlottakat fellebbezési jogukról történő lemondásra készítetik. Ezért a szövetségi szabályok 1999. évi módosítása értelmében bármilyen joglemondó nyilatkozatról jegyzőkönyvet kell készíteni. Gondoskodni kell arról, hogy a jogorvoslatról lemondó nyilatkozatot a vádlott önkéntesen és tudatosan tegye meg. Az 1999. évi módosítás óta a vád és a védelem arról is megállapodhat egymással, hogy milyen büntetéskiszabási irányelvek kerüljenek alkalmazásra.⁴⁹

2002-ben a többszörösen módosított szabályokat – a közérthetőség érdekében – stilisztikai változtatásnak vetették alá. A jogalkotó célul tűzte ki, hogy a szabályok konzisztensek, következetesek legyenek a többszöri módosításokat követően is. 2002-ig érvényesült az a szabály, hogy – alapos ok kivételével – a bíróságot előzetesen értesíteni kellett a vádalku (beismerési alku) létezéséről. 2002-ben ezt a szabályt mellőzték. A jelenlegi gyakorlat szerint ugyanis a jogi képviselők 'normál esetben' egyébként is tájékoztatják a bíróságot a vádalku megkötésének tényéről. Előfordulhatnak azonban olyan esetek, amikor a bíróság tájékoztatása veszélyeztetheti a vádlottat vagy egy kapcsolódó büntetőeljárás sikerét. Erre tekintettel a tájékoztatási kötelezettségre vonatkozó előírást kiiktatták a szabályok közül. Mellőzték továbbá azt a korábbi szabályt is, mely előírta annak vizsgálatát, hogy a beismerésre a kormány képviselőjével folytatott tárgyalás eredményeként került-e sor. Ez a szabály ugyanis sok esetben szükségtelen zavart okozott az együttműködési megállapodás keretében egyértelmű beismerő vallomást tévő vádlottak esetében.⁵⁰

A 2013. évi módosítás eredményeként beiktatott szabály [Kódex 11. § (b) bekezdés (1) albekezdés (O) pontja] értelmében a bíróság köteles figyelmeztetni a vádlottat a kiutasítás lehetőségére. Ez a szabály azonban nem teszi szükségessé, hogy a bíró konkrét tanácsot adjon a vádlott számára, milyen nyilatkozatot kell tennie a tárgya-

⁴⁸ 1989. évi módosítás http://www.law.cornell.edu/rules/frcrmp/rule_11 (letöltve: 2013. december 5.).

⁴⁹ 1999. évi módosítás http://www.law.cornell.edu/rules/frcrmp/rule_11 (letöltve: 2013. december 5.).

⁵⁰ 2002. évi módosítás http://www.law.cornell.edu/rules/frcrmp/rule_11 (letöltve: 2013. december 5.).

láson. A figyelmeztetés legegyszerűbb módja, ha a bíróság a vádlott állampolgárságának vizsgálatára tekintet nélkül ismerteti a Szövetségi Büntetőeljárás Kódex vonatkozó szabályait. A Legfelső Bíróság a Padilla kontra Kentucky ügyben⁵¹ megállapította, hogy amennyiben a védő elmulasztja tájékoztatni a vádlottat a kiutasítás kockázatáról, az sérti a vádlottak az Alkotmány VI. cikkében garantált „ésszerű szakmai támogatáshoz” való jogát.⁵²

5. Motivációk az ügyész részéről, illetve a védelem oldaláról

Már az 1970-es évek statisztikai adatai is azt mutatták, hogy a vádlottak 90%-a – a tagállami és a szövetségi bíróságok előtti eljárásban egyaránt – bűnösnek vallja magát, és nem él esküdtszéki illetve egyéb bírósági tárgyaláshoz való jogával.⁵³

A vádalku térnyerését nagyban elősegítette az a körülmény, hogy nem a jogalkotó által ‘mesterségesen’ létrehozott jogintézményéről van szó, hanem egy spontán módon kialakult megoldásról, mely felfogható a felek egybehangzó akaratnyilatkozataként is. Ezt a nem minden szempontból ideális, ámbar célravezető jogi megoldást végül az állam is szentesítette.

Mielőtt az ügyészség oldaláról megvizsgálánk a vádalku létjogosultságát, hangsúlyozni kell, hogy az Egyesült Államokban mind a szövetségi, mind a tagállami eljárási szabályok szerint az ügyészség joga eldönteni, hogy vádat emel-e valaki ellen vagy sem. Nem szükségszerű tehát valamennyi bűncselekményben vádat emelni. Diszkrecionális jogkörét azonban csak alkotmányos keretek között gyakorolhatja, a ‘szelekció’ nem lehet nemzetiségi, vallási vagy egyéb ok alapján diszkriminatív. E diszkrecionális jogkör teremti meg tehát a vádalku alapját az ügyészség részéről.⁵⁴ Vitathatatlan, hogy az ügyek gyors és hatékony elintézése nyomós társadalmi érdek, mely az amerikai ügyész eljárását – amennyiben alkotmányos keretek között marad – önmagában is legitimálja. Az Egyesült Államok ügyészének célja, hogy a bíróság elfogadható nemű és mértékű büntetést szabjon ki a vádlottal szemben. (Ennek fejében lemond arról, hogy a vádlottat az eredeti – az előzetes eljárás során még egyébként is változó – váddal egyezően mondja ki bűnösnek a bíróság.)

Egyes elemzések szerint az ügyészek sok esetben eleve súlyosabb vagy több bűncselekmény miatt emelnek vádat, mint ami kétséget kizáróan bizonyítható. Ennek célja az, hogy rávegyék a vádlottakat a bűnösség beismerésére. Így a vádalku eredményeként létrejött „előnyös” megállapodás csak illúzió, valójában nélkülözi a valódi kedvezményt.⁵⁵ Kétségtelen tény, hogy az ügyészek a plea bargaining eljárásban kell a legkevesebb munkát fektetnie az elítéltetésbe. A vádlottal történő egyeztetés csökkenti az eljárás megszüntetésének és a vádlott felmentésének kockázatát. Vége-

⁵¹ 130. S. Ct. 1473 (2010).

⁵² 2013. évi módosítás http://www.law.cornell.edu/rules/frcrmp/rule_11 (letöltve: 2013. december 5.).

⁵³ Albert W. ALSCHULER: Plea Bargaining and Its History. *Columbia Law Review*, 1979. <http://www.jstor.org/discover/10.2307/1122051?uid=3738216&uid=2&uid=4&sid=21103672944451>

⁵⁴ KELEMEN (1990a) i. m. 860.

⁵⁵ RÉVÉSZ i. m. 27. 273.

zetül a megállapodások nagy részében valószínűsíti, hogy a bíróság megfelelő büntetést fog kiszabni.⁵⁶

A védelem motivációi más jellegűek. A vádlott bűnösségének bizonyítása az Egyesült Államokban is a vádhatóság kötelezettsége. Jóllehet a vádlott nem köteles ártatlanságának bizonyítására,⁵⁷ az esküdtszék meggyőzése érdekében hasznosnak bizonyulhat, ha a védelem is összegyűjti a saját állítását igazoló bizonyítékokat. Erre azonban a védelemnek nem minden esetben van kellő kapacitása. Emellett a védőt a vádemelésig nem illeti meg iratbetekintési jog, így a védelem ellátásához szükséges információ beszerzéséhez költséges magánnyomozásra van szükség. Garanciális okokból az Amerikai Ügyvédi Kamara kötelezővé is teszi a védő számára a magánnyomozást, ha a vádlott bűnösséget beismerő vallomást kíván tenni.⁵⁸ (Meg kell jegyezni, hogy a magyar büntetőeljárás szabályok szerint az ügyész – a materiális igazság kiderítésére irányuló alapelvből kiindulva – a nyomozás során a tényállás hibátlan megállapítása érdekében a bizonyítékok teljes körű összegyűjtésére törekszik.)⁵⁹ Az előbbieket mellett az ügyvédi tevékenység díjazása során bizonyos mértékig érvényesülnek az eredménykötelem ismérvei, így a védő egy sikeres vádalkut követően feltehetőleg nagyobb honoráriumra számíthat, mint egy küzdelmes, de kudarcos végződő bizonyítási eljárás végén. A védelem kifejezett 'vádalku-érdekeltségére' tekintettel fokozott figyelmet kell szentelni annak, hogy a védői rábeszélés ne ejtsen csorbát a vádlotti beismerés önkéntességén.

6. Az alkukötés feltétele

A beismerési megállapodás szabályainak feltérképezéséhez, különféle válfajainak csoportosításához a külföldi íráskor mellett támpontul szolgál a hazai szakirodalom is, melyet már több mint két évtizede foglalkoztat az angolszász büntetőeljárás e jogintézménye. Így volt ez az 1998. évi új Be. megalkotása előtt és ma is.

Tekintettel arra, hogy a megegyezés elfogadhatóságáról a bíróság dönt, a feltételrendszer tisztázásához időrendben egy későbbi szakaszt kell vizsgálnunk: az eljárás azon szakaszát, amikor a bíróság a vád és a védelem megállapodását 'értékeli.' A bíróság ugyanis a megegyezést nem köteles elfogadni. Elutasíthatja a közösség érdekében, továbbá formai vagy tartalmi hibák megállapítása esetén. A tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülése céljából a bíróság még egyezségkötés esetén is köteles vizsgálni bizonyos garanciális feltételek teljesülését. Így a vizsgálat kiterjed a vád ténybeli adataira, a beleegyezés önkéntességére, valamint arra, hogy a bűnösség beismerése a (jogi) következmények ismeretén és megértésén alapult-e.⁶⁰ Azt követő-

⁵⁶ FARKAS (1992) i. m. 510.

⁵⁷ USA Alkotmány V. cikk (1791. évi kiegészítés).

⁵⁸ FARKAS–RÓTH i. m. 417.

⁵⁹ A Be. 28. § (1) bekezdésének második mondata alapján az ügyész kötelessége, hogy mind a terheltet terhelő és mentő, mind a büntetőjogi felelősséget súlyosító és enyhítő körülményeket az eljárás minden szakaszában figyelembe vegye.

⁶⁰ KELEMEN (1990a) i. m. 856.

en azonban, hogy a bíróság a megegyezést elfogadta, a büntetés neme és mértéke tekintetében a vád és a védelem megállapodásától alapjaiban nem térhet el [ld. Kódex 11. § (c) bekezdés (1) albekezdés (C) pont].

A bíróság a Boykin kontra Alabama (1969) ügy kapcsán – még jóval a vádalku legitimálása előtt – kimondta, hogy az ilyen típusú megállapodások csak abban az esetben tekinthetők alkotmányosnak, ha a vádlott Alkotmányban rögzített jogáról önként mond le, és egyúttal tisztában van az alku egyezség jellegével.⁶¹

A vádalkuval szemben támasztott követelmények meghatározása során Révész Judit és Kelemen Ágnes írásaira támaszkodtam:⁶²

- A vádlottnak rendelkeznie kell védővel, avagy a védelem jogáról érvényesen le kell mondania.
- Csak megfelelő értelmi színvonalon lévő vádlott élhet az egyezségkötés jogával.
- A vádlotti beismerésre kizárólag önkéntesen ('voluntary,' azaz saját elhatározásából, külső kényszertől mentesen) és tudatosan ('knowingly' and 'understandingly,' tehát jogainak ismeretében, a következmények vállalásával) kerülhet sor.
- A bíróságnak bizonyos mértékig vizsgálnia kell a ténybeli megalapozottságot is.
- Csak olyan vádalku fogadható el, mely a közösség érdekében összhangban áll. (A bűncselekmény tárgyi súlya, illetve a vádlott cselekményének közösség által történő megítélése alapján.)

7. A megállapodások fajtái

Az Amerikai Egyesült Államok joggyakorlatának elemzése során nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a körülményt, hogy a tagállamok különbözően szabályozhatják (és szabályozzák is) életviszonyaikat, és e különböző tagállami szabályok mellett létezik a szövetségi szintű szabályozás. Általános büntetőbíróvási hatáskörrel a tagállami bíróságok rendelkeznek. A Szövetségi Legfelső Bíróság az egész államszövetséget sértő vagy veszélyeztető bűncselekmények miatt jár el, illetve az összes tagállam összes bíróságára irányadó normákat dolgoz ki.⁶³ Ezért a heterogén szabályok alapján viszonylag nehéz egy általános érvényű modellt felállítani, inkább különféle típusok meghatározására van lehetőség. Az egyes típusok meghatározása előtt rögzíteni kell, hogy a csoportosítás alapvetően az ügyész által tett engedmények különféle módozatán alapul. A megállapodások előfeltétele, hogy a vádlott bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomást tegyen. A vádlott ezáltal lemond a tárgyaláshoz, valamint a bizonyítás lefolytatásához fűződő jogáról.

Ahogy arról a szövetségi eljárási szabályok ismertetése során már szó volt, a beismerésnek létezik egy 'részleges hatályú' változata, az ún. *nolo contendere* nyilatkozat. Ennek lényege, hogy a vádlott csupán a büntetőjogi felelősség megállapítása

⁶¹ FANTOLY i. m. 162.

⁶² RÉVÉSZ i. m. 267. és KELEMEN (1990a) i. m. 861.

⁶³ KELEMEN (1990a) i. m. 857.

céljából tesz *bűnösséget* beismerő vallomást, mely nyilatkozata nem minősül egyúttal *ténybeli* beismerésnek, így a vallomása más eljárásban – például kártérítés miatt indított polgári perben – nem használható fel.⁶⁴ (Meg kell jegyezni, hogy az ilyen típusú 'részleges hatályú' beismerés a hazai büntetőeljárás törvénye polgári jogi igény elbírálására vonatkozó szabályaival kizárólag olyan módon lenne összeegyeztethető, ha azt a bíróság minden esetben egyéb törvényes útra utasítaná. Ez pedig kétségtelenül megnövelné a polgári ügyben eljáró bíróságok ügyforgalmát.)

A beismerési alku lehetséges változatai a hazai szakirodalom szerint a következők:⁶⁵

- *Charge bargaining* (a vádról való megegyezés): lényege, hogy a vádlott az eredetihez képest kevésbé súlyos vád szerint ismeri el a bűnösségét, az ügyész pedig ennek megfelelően módosítja a vádat. A vádról való megegyezés egyik fajtája a *charge reduction*, melynek során az ügyész másik, enyhébben minősülő bűncselekmény miatt emel vádat. (Például rablás helyett lopás miatt.) E körben elképzelhető a minősítő körülmények vonatkozásában tett kompromisszum is. (Például az ügyész nem hivatkozik arra, hogy a vádlott visszaeső.) A *count bargaining* (védelejtés) esetén a beismerés fejében az ügyész egyes vádpontok képviselésétől eltekint.
- *Sentence bargaining* (ítéleti alku): a konkrét büntetésben való megállapodást jelenti. Két válfaja ismeretes. Az egyik, amikor a bíró is részt vesz az egyeztetésben és jelzi, hogy milyen büntetés kiszabását látja indokoltnak. Az alkunak ez a típusa a védelem szemszögéből a legkevésbé kockázatos. Az Egyesült Államok tagállamainak jelentős részében azonban a bíró nem vesz részt az ügyész és a védő megbeszélésén. A büntetési alku egyszerűbb módja csupán a vád és a védelem megállapodását rögzíti arra vonatkozóan, hogy az ügyészi indítvány milyen büntetésre terjedjen ki.

A tagállamok nagy részében többféle variációt is alkalmaznak, bár túlnyomóan egy vagy kétféle megoldás mellett teszik le a voksukat. A leggyakoribb megoldás, hogy a vád és a védelem megállapodnak a vád módosításáról és a büntetés kiszabására irányuló ügyészi indítványról.⁶⁶

A Szövetségi Büntetőeljárás Kódex 11. §-a (c) bekezdésének (1) albekezdése az előbbieken ismertetett büntetési alkut (ítéleti egyezséget) és a vádról történő megegyezést is tartalmazza. Az ítéleti egyezés speciális esete a (B) pontban rögzített szabály, melynek értelmében az ügyész a büntetésben való megállapodás nélkül arra tesz indítványt, hogy a bíróság a vádlott kérésének megfelelően hozzon döntést, illetve vállalja, hogy a vádlott kérését a tárgyaláson nem ellenzi.

⁶⁴ KELEMEN (1990a) i. m. 859.

⁶⁵ FARKAS Ákos: Mentőöv a büntető igazságszolgáltatásnak: vádalku az USA-ban. In: NAGY Ferenc (szerk.): *Ad futuram memoriam. Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapja tiszteletére*. Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2007. 23., PÁPAI-TARR Ágnes: Vádalku – az amerikai és a magyar valóság. *Jogelméleti Szemle*, 2011/1. 3-4.

⁶⁶ GRMELA i. m. 368.

Előfordulhat, hogy az enyhébb minősítés vagy az egyes vádpontoktól való eltekin-
tés nem jelent elegendő motivációt a vádlott számára, továbbá az is, hogy a bűnösség
beismerésén túl az ügyésznek egyéb információra is szüksége van. Ezért a vádalku
keretében egyéb kérdésekben is megállapodás köthető. A vád oldalán:

- Az ügyész lemondhat arról, hogy az állami büntetőeljárást követően a szövetségi bíróság előtt vádat emel. (Ez ugyanis nem ütközik a kétszeres eljárás tilalmába.)
- Az ügyész lemondhat a visszaesői minőség indítványozásáról.
- Az ügyész megállapodhat a vádlottal konkrét büntetés-végrehajtási intézményben történő büntetés végrehajtásról. (Kétségtelen tény, hogy az ebben megnyilvánuló előny az USA területi adottságai alapján nagyobb jelentőséggel bír, mint – adott esetben – magyar viszonyok között.)
- Végrehajtható szabadságvesztés büntetés indítványozása esetén az ügyész vállalhatja, hogy a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját a törvény szerint megállapítható legkedvezőbb mérték szerint fogadja el.
- A büntetés felfüggesztését az általános szabályokhoz képest kedvezőbb feltételekkel határozhatják meg.
- Az ügyész lemondhat a vádlott hozzátartozói, barátai elleni eljárás lefolytatásáról.

Az előbbiek ellentételezéseként a vádlott vállalhatja, hogy:

- a vádlott-társ vagy más személy vonatkozásában vallomást tesz, illetve
- közreműködik a bűncselekmény elkövetőinek felderítésében.⁶⁷

Látható, hogy az alku tárgya büntető ügyenként eltérő lehet, az egyes vádlotti nyilatkozatok elfogadhatósága kérdésében hosszabb ideig nem is volt egységes a bírói gyakorlat. A vádlott alapvető jogairól, mint például a fellebbezés jogáról kizárólag a már részletezett dokumentálási kötelezettség szigorú betartása mellett mondhat le.

8. Az alkukötés folyamata

A beismerési alku megkötésére sor kerülhet az előzetes eljárásban (charge bargaining), melynek során a vádlott – a védő vagy az ügyész kezdeményezésére – a vádpontok megváltoztatása fejében beismerő vallomást tesz. Sor kerülhet rá továbbá a tárgyaláson (sentence bargaining), amikor is az alku tárgya már a konkrét büntetés.⁶⁸

Az alkukötési eljárás két szakaszra osztható. Az első szakasz (plea bargaining) célja, hogy a vád és a védelem képviselőitében eljáró jogászok megismerjék egymás szándékát, elképzeléseit. Ennek a szakasznak elengedhetetlen része az alkudozás, ami történhet explicit és implicit módon. Explicit alkudozás esetén a felek nyílt tárgyalásba bocsátkoznak, míg implicit vádalku esetén az ügyész indítványai 'sugallják' a terhelt számára, hogy a bizonyítási eljárás lefolytatása esetén súlyosabb büntetés-

⁶⁷ KELEMEN (1990a) i. m. 860.

⁶⁸ HERKE i. m. 101.

re számíthat.⁶⁹ Herke Csongor részletesen foglalkozik az alkukötés első szakaszával, melynek állomásai röviden az alábbiak szerint foglalhatók össze:⁷⁰

1. A vádalku megkötésének első lépéseként a *terhelt nyilatkozik* arról, hogy a kedvezőbb elbírálás érdekében hajlandó-e beismerő vallomást tenni és egyúttal hajlandó-e a kormánnyal együttműködni. Az együttműködés a terhelt elleni büntetőeljárás és más büntetőeljárás vonatkozásában is elképzelhető.
2. A vádlott szándéknyilatkozatát követően az ügyészség tájékoztatja a terheltet az együttműködés fő szabályairól. A megállapodás megkötésének lehetőségére az ügyész írásos formában hívja fel a vádlott figyelmét. Az *írásbeli felhívásban*⁷¹ az ügyészség részletesen rögzíti, mit vár a terhelttől. Így például kimerítő és a valóságnak megfelelő írásbeli vallomást az ügyben betöltött szerepéről, a vádlott társak szerepéről, esetleg további vallomást egyéb, általa ismert bűncselekmények részleteiről stb. A felhívás kiterjed a beismerő vallomás felhasználhatóságának kérdésére is. Tehát az ügyészség az eljárás ezen szakaszában tájékoztatja a vádlottat arról, hogy
 - az együttműködés keretében tett kijelentése nem kerül közvetlen bizonyítékként felhasználásra az ellene folyó büntetőeljárásban;
 - a kormány a megszerzett információkat szabadon felhasználhatja más bűncselekmény felderítésére vagy a bizonyítási eljárás során;
 - a megszerzett információ más, későbbi büntetőeljárásban a vádlott ellen is felhasználható;
 - a vallomás felhasználható a vádlott keresztkérdéses kihallgatásakor, bírósági tárgyaláson történő kihallgatása során.

A vallomás későbbi felhasználhatósága érdekében a vádlottnak *kifejezetten és határozottan* le kell mondania arról a jogáról, hogy az önvád tilalmára hivatkozva az információk felhasználhatóságát a későbbiekben kifogásolja. Az ügyészi felhívásban rögzítik, hogy a felek írásos beleegyezése nélkül további ígéret, megállapodás vagy feltétel nem kerülhet az együttműködési megállapodásba.

3. Az eljárás harmadik mozzanataként a *terhelt nyilatkozik* az ügyészi felhívásban foglaltakra. A nyilatkozatnak tartalmaznia kell, hogy sem az ügyészség, sem más kormányhivatal részéről nem hangzott el – az együttműködési megállapodásban nem rögzített – további ígéret vagy tényállítás.
4. A vádalku megkötésének utolsó fázisaként a vádlott, a védő és az ügyészség képviselője egy polgári jogi szerződéshez hasonló megállapodást köt egymással. (Összehasonlításul: a kontinentális jogrendszerhez tartozó német büntetőeljárás megállapodás, a Verständigung szabályai szerint ez a megállapodás nem szerződés. A kötelező tájékoztatások és figyelmeztetések rögzítése mellett jogyzőkönvbe foglalják a vádlott nyilatkozatát, és minden, a

⁶⁹ GRMELA i. m. 368.

⁷⁰ HERKE i. m. 107–116.

⁷¹ Amerikai Ügyvédi Kamara Közép- és Kelet Európai Jogi Kezdeményezés (ABA CEELI): *Az óvadék és a vádalku intézménye*. Pécs–Budapest–Győr, 1997. 78–79.

megállapodás megkötésével összefüggő releváns körülményt.) Az amerikai módszer szerint olyan megállapodás megkötésére kerül sor, melyben a *megállapodást kötő felek* egyrészt a vádlott és védője, másrészt az ügyészség képviselője.⁷² A megállapodás hatálya más állami, szövetségi hivatalra nem terjed ki, és nem köt más állami szervezetet a vádlott ellen indított polgári, büntető vagy államigazgatási eljárás során.

A megállapodás *előzetes feltételei* között szerepel az a fontos kritérium, hogy az ügyészség a vádlott vallomásának ismeretében foglal állást, és – diszkrecionális jogkörében – jogosult azt elutasítani. Ebben az esetben az együttműködési megállapodás nem jön létre. A vallomás elfogadása esetén azonban a felek minden jogi konzekvenciával bíró körülmény tekintetében megegyeznek egymással, ennek pontjait a megállapodás *feltételei* között rögzítik.

- Rögzítik, hogy a vádlott a vádiratban foglalt mely bűncselekmény(ek) elkövetésével kapcsolatban ismeri el bűnösségét, és ezért – megállapodás hiányában – milyen büntetéssel lenne büntethető.
- A megállapodás tartalmazza a ténybeli beismerésnek a vád és a védelem által „kialkudott” mértékét illetve az egyéb releváns tényeket, melyek a bűncselekmény jogi minősítésére befolyással bírnak. (Például olyan bűncselekmény esetén, amikor a minősítés az elkövetési értéken, kábítószer mennyiségén stb. alapul).
- Rögzítésre kerül, hogy a vádlott együttműködik az ügyészséggel, egyúttal az Alkotmányban rögzített – korábban már részletezett – eljárási mentességéről lemond.
- Utalni kell a Szövetségi Büntetőeljárás Kódex vonatkozó szakaszaira.
- A megállapodás része, hogy az ügyészség a vádlott beismeréséért ‘cserébe’ milyen típusú engedményt tesz a vádlottnak. (Például a beismerten kívüli egyéb vádpontok vonatkozásában a vád ejtése.) Az ügyészség képviselője kijelenti, hogy a megállapodás tárgyát képező bűncselekmény miatt büntetőeljárást nem folytat a vádlott ellen.
- Rögzítésre kerül, hogy a büntetés kiszabása a bíróság diszkrecionális jogkörébe tartozik. Az ügyészség a Kódex 11. § (c) bekezdés (1) albekezdés (B) vagy (C) pontjai szerint nyilatkozik a büntetéssel kapcsolatban. Abban az esetben, ha az ügyészség nem tesz javaslatot a szabadságvesztés időtartamára, fenntartja a jogát arra vonatkozóan, hogy tájékoztassa a bíróságot a büntetés kiszabása során figyelembe veendő tényezőkről, így a bűncselekmény elkövetésének körülményeiről, különös tekintettel a vádlott és védője által tett hamis kijelentésekkel kapcsolatban. A megállapodás utal arra, hogy a bíróság – a jogi szabályozásnál már ismertetett – Büntetéskiszabási Irányelvek figyelembe vételével szabja ki a büntetést. A tények, az enyhítő és súlyosító körülmények értékelése, a büntetés mértékének megállapítása a bíróság kizárólagos hatáskörébe tartozik.

⁷² Amerikai Ügyvédi Kamara Közép- és Kelet Európai Jogi Kezdeményezés (ABA CEELI): *Az óvadék és a vádalku intézménye*. Pécs–Budapest–Győr, 1997. 80–85.

- A felek megállapodásba foglalják, hogy az egyezség szerinti mentesítés nem terjed ki a megállapodás megkötése *után* elkövetett bűncselekmények, továbbá a megállapodással *összefüggésben* elkövetett hamis tanúzás, hamis nyilatkozattétel, hamis tényállítás illetve az igazságszolgáltatás akadályoztatása bűncselekmények miatt indított büntetőeljárásokra.
- A felek rögzítik az együttműködési megállapodás ügyészség részéről történő visszavonásának eseteit és következményeit. Amennyiben a vádlott vallomása nem teljes körű, nem felel meg a valóságnak, illetve a vádlott a megállapodással ellentétben nem működik együtt a kormányzati szervekkel, az ügyészség visszavonhatja a vádalku keretében tett nyilatkozatát.

Az eljárás második szakasza az együttműködési megállapodás bíróság által történő jóváhagyása, mely – ellentétben a szerződészkötés folyamatához hasonló első szakasszal – részletes szabályok által meghatározott. Az első szakasz lényege, hogy a felek 'ütőkártyáik' ismeretében 'lejátsszák' egymás közt az eljárás azon részét, melyet egyébként hosszadalmas bizonyítási eljárás során az esküdtek jelenlétében tennének meg. Az eljárás e második szakaszában az állami büntetőhatalmat képviselő bíró dönt arról, hogy a felek – a vádlott büntetőjogi felelősségét megalapozó – egyezsége összeegyeztethető-e a terhelt jogok érvényesülésével, valamint a közérdekkel. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az alku folyamatát ne lehetne nyomon kísérni, hiszen az ügyészi felhívásra és a terhelt nyilatkozatainak megtételére írásos formában kerül sor, ami többek között az önkéntesség kérdésének utólagos megállapíthatóságát segíti elő.

A bírósági jóváhagyás szakaszának alapvető mozzanatai a figyelmeztetések és tájékoztatások. Ezekre azért van szükség, mert a *plea bargaining* eljárásban a terhelt több, Alkotmányban rögzített jogáról is lemond. Az Egyesült Államok Alkotmányának⁷³ V. cikke értelmében senkit nem lehet arra kényszeríteni, hogy büntetőügyben saját maga ellen tanúskodjék. A bíró az eljárás során köteles meggyőződni arról, hogy a vádalku a vádlotti oldalon nem kényszer hatására jött létre.

Az Alkotmány VI. cikke alapján a vádlottnak joga van ahhoz, hogy ügyét a bűncselekmény elkövetése szerinti államnak (és kerületnek) elfogulatlan esküdtszéke gyors és nyilvános tárgyaláson bírálja el. A vádlottat a VI. cikk értelmében a vádemelés természetéről és okáról tájékoztatni kell. A vádlottnak alkotmányos joga továbbá az ellene tanúskodó személyekkel történő szembesítés, valamint a mellette tanúskodó személyek kötelező eljárás útján történő idézése. Az Alkotmány értelmében az ítélethozatal olyan bizonyítási eljárásnak kell megelőznie, melynek során a vádlott lehetőséget kap a védekezésre, az esküdtek meggyőzésére. E körben említésre méltó még az Alkotmány XIV. cikke, mely kimondja, hogy egyetlen állam sem foszthat meg valakit életétől, szabadságától vagy tulajdonától megfelelő törvényes eljárás nélkül; a törvénykezés (ítélethozatal) során az államok senkitől nem tagadhatják meg a törvények nyújtotta egyenlő jogvédelmet.

⁷³ http://hungarian.hungary.embassy.gov/constitution_in_hungarian.html (letöltve. 2014. március 14.).

A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság több jogeset kapcsán, így köztük a Johnson kontra Zerbst,⁷⁴ a McCarthy kontra Egyesült Államok,⁷⁵ illetve a Boykin kontra Alabama,⁷⁶ ügyekben leszögezte, amennyiben a vádlott bűnösnek vallja magát, a bíróság köteles figyelemmel lenni a Tisztességes Eljárásról Szóló Záradék érvényesülésére. A vádlott bűnössége beismerése esetén számos alkotmányos jogáról lemond. Egyrészt lemond az önvádra kötelezés tilalmáról, melynek értelmében joga van a vallomástételt megtagadni, amennyiben azzal önmagát bűncselekmény elkövetésével vádolná. A vádlott továbbá lemond az esküdtszék előtti tárgyaláshoz való jogáról, valamint az ellene vallókkal történő szembesítéshez való jogáról is. Tekintettel arra, hogy a vádlottnak joga van a tisztességes eljáráshoz, az előbbi jogokról történő lemondás csak abban az esetben lehet érvényes, ha a jogok ismeretében azokról szándékosan mondott le. Következésképp, ha a vádlott a vádalku során bűnösnek vallja magát, és megállapítható, hogy e beismerésre nem önkéntesen és tudatosan került sor, az a tisztességes eljárás követelményébe ütközik, ezért érvénytelennek tekinthető. Ezen túlmenően – mivel a beismerésen alapuló vádalku a vád minden elemének elismerését eredményezi –, a beismerés nem tekinthető önkéntesnek mindaddig, míg a vádlott a törvényi tényállással nincs tisztában.⁷⁷

A beismerő vallomás elfogadhatóságának szabályai a Legfelső Bíróság eseti döntései nyomán bontakoztak ki. A Henderson kontra Morgan ügyben⁷⁸ hozott ítéletében a bíróság megállapította: többek között a *szándékosság* vagy *gondatlanság* olyan tényezők, amelyekkel a terheltnek a bűnösség beismerése előtt tisztában kell lennie. A vádlott a konkrét ügyben erre irányuló megfelelő tájékoztatást nem kapott, ezért a vallomástétel nem tekinthető önkéntesnek, így az azon alapuló ítélet nem felel meg a tisztességes eljárás követelményeinek.⁷⁹

A Harned kontra Henderson ügyben⁸⁰ a bíróság kimondta, hogy a vádlottnak *tisztában kell lennie* a bűncselekmény *lényeges elemeivel*. A konkrét ügyben a Legfelső Bíróság Harned bizonyítási indítványai alapján azt állapította meg, hogy a vádlott nem értette meg annak a bűncselekménynek a lényegét, amelyben bűnösségét elismerte, azt sem az (első fokú) bíróság, sem az ügyvédek nem magyarázták el neki.⁸¹

A Legfelső Bíróság az Egyesült Államok kontra Kahn,⁸² kontra Lincecum⁸³ és kontra Hart⁸⁴ ügyek kapcsán megerősítette, hogy a megfelelő tájékoztatás elmulasztása az ítélet érvénytelenítését eredményezheti. A Szövetségi Büntetőeljárás Kódex

⁷⁴ 304. U.S. 458, 304 U.S. 464 (1938).

⁷⁵ 394. U.S. 459 (1969).

⁷⁶ 395. U.S. 238 (1969).

⁷⁷ <http://supreme.justia.com/cases/federal/us/395/238/case.html#243> (letöltve. 2014. január 20.).

⁷⁸ 426 U.S. 637 (1976).

⁷⁹ <http://supreme.justia.com/cases/federal/us/426/637/case.html#644> (letöltve. 2014. január 20.).

⁸⁰ 588 F.2d. 12 (2d Cir.1978).

⁸¹ <https://www.casetext.com/case/harned-v-henderson-2/> (letöltve. 2014. január 20.).

⁸² 5 Cir. 588. F. 2d 964 (1979).

⁸³ 5 Cir. 568. F. 2d 1229 (1978).

⁸⁴ 5 Cir. 566. F. 2d 977.7 (1978).

11. §-ába ütközik, ha a bíróság nem tájékoztatja személyesen a vádlottat az ellene felhozott vád természetéről, a kiszabható maximális büntetésről, valamint azokról a jogokról, amelyekről a bűnösség beismerése folytán lemondott.⁸⁵

A beismerésen alapuló vádalku önkéntességének kérdésével, a megállapodást megelőző tájékoztatás hiányosságából eredő, illetve általában véve a tisztességes eljárás kritériumainak nem megfelelő vádalku problematikájával még számos eseti döntésben találkozunk. Az angolszász jogrendszer jellegzetességéből eredően az eseti döntések rendszeresen visszautalnak a bíróságok által hasonló ügyben hozott korábbi döntéseire, ezért egy-egy eseti döntés értelmezéséhez szükség lehet a korábbi döntések ismeretére is. Ezért az Egyesült Államokban tevékenykedő jogász számára a tételes jogi szabályokon túl valamennyi vonatkozó tárgyú eseti döntés ismerete hasznosnak bizonyul. A William Gabriel Lepera kontra Egyesült Államok⁸⁶ ügyben Lepera és ügyvédje például azzal érvelt, hogy Leperát nem tájékoztatták a feltételes szabadlábra helyezés speciális feltételeiről. Álláspontjuk szerint az elsőfokú bíróság mulasztása sérti a vádalku kötésére vonatkozó 11. §-t. A McCarthy kontra Egyesült Államok ügyre hivatkozva⁸⁷ a bíróság kimondta, a 11. § megsértése felbbezés útján orvosolható például oly módon, hogy a vádalku hatályon kívül helyezésével a bíróság lehetővé teszi a vádlott számára új vádalku megkötését. A Brady kontra Egyesült Államok ügyben⁸⁸ a bíróság leszögezte: a vádalku nem tekinthető önkéntesnek, ha az nem megfelelő tájékoztatáson alapult, ide értve a vádlottnak tett olyan ígéretet, melyet később nem teljesítettek. Lepera ügyében a Legfelső Bíróság álláspontja szerint az (ügyben első fokon eljáró) bíróság belátásán alapul, hogy a tisztességes eljárás megsértésével létrejött megállapodás törvényességét milyen módon állítja helyre. Így lehetőség van arra, hogy – a Santobello kontra New York ügyben⁸⁹ tett megállapításokkal egyezően – a bíróság érvénytelenítse a vádalkut, illetve arra is, hogy a vádalku létrejöttét eredményező ígéretet utólag teljesítse. (A konkrét esetben egyébként az ígéret utólagos teljesítésével a hibás tájékoztatás kiküszöbölésére került.)⁹⁰

A hatályos szövetségi büntetőeljárás szabályok értelmében a vádlottnak nyújtott tájékoztatásról jegyzőkönyvet kell készíteni. Ez az ítélet megtámadhatóságára figyelemmel nélkülözhetetlen követelmény. A jogorvoslatot elbíráló bíróságok írásos dokumentum hiányában ugyanis nem képesek rekonstruálni, hogy a kötelező figyelemztetésekre és tájékoztatásokra sor került-e [ld. 11. § (g) bekezdés].

Az eljárás második szakasza a bíróság döntésével zárul: dönthet a megállapodás elfogadásáról, visszautasításáról, továbbá a döntés elhalasztásáról. Ha a bíróság arra a megállapításra jut, hogy a vádlotti beismerés nyilvánvalóan alaptalan, vissza kell utasítania a megállapodást. (Egy alaptalan ténybeli beismerésnek többféle oka lehet.

⁸⁵ <https://casetext.com/case/us-v-kahn-3/> (letöltve: 2014. január 20.).

⁸⁶ 587. F. 2d 433 (1978).

⁸⁷ 394 U.S. 459, 471-72, 89 S.Ct. 1166, 22 L.Ed.2d 418 (1969).

⁸⁸ 397 U.S. 742, 755, 90 S.Ct. 1463, 25 L.Ed.2d 747 (1970).

⁸⁹ 404 U.S. 257, 263, 92 S.Ct. 495, 30 L.Ed.2d 427 (1971).

⁹⁰ <http://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F2/587/433/37661/> (letöltve: 2014. január 20.).

A vádlott például a bűncselekményt ténylegesen elkövető hozzátartozója helyett vállalja a büntetőjogi felelősségre vonást. Esetleg a vádlottra terelődik a gyanú, aki ártatlansága ellenére nem bízik a bizonyítási eljárás sikerében.) A legtöbb állam bírói gyakorlata sokáig nem követelte meg a bűnösség beismerésének ténybeli vizsgálatát.⁹¹ A jelenlegi szövetségi eljárási szabályok azonban az erre irányuló vizsgálódást kötelezővé teszik az ítélelhozatal előtt [ld. a Kódex 11. § (b) bekezdés (3) albekezdése]. (Meg kell jegyezni, hogy a vádalku elfogadhatósága tárgyában tartott előkészítő ülésen a bíró lehetőségei korlátozottak. Egy bonyolultabb, csupán közvetett bizonyítékokon alapuló vád esetében a vádlott bűnösségéről kétséget kizáróan csak a bizonyítási eljárás lefolytatása után lehetne döntést hozni. Ezért az önkéntesség, tudatosság valamint a következmények pontos ismeretének vizsgálata minden esetben kötelező. Abban, hogy a vádlott tudatosan, a jogok és következmények ismeretében hozhaszon döntést, fontos szerep jut az ügyésznek és a védőnek. Ugyanígy az alkuban részt vevő jogászok felelőssége megfelelő tájékoztatást nyújtani arról, hogy a bíró nem köteles a vád és a védelem egyezségét elfogadni.)

A beismerés önkéntességét megtestesítő 'kényszermentességet' az amerikai bírói gyakorlat igen tágan – de nem feltétlenül egységesen – értelmezi. Egyes esetekben kényszerként értékelte a bíróság a halálbüntetéssel, vagyonelkobzással, kiutasítással való fenyegetettség tényét. A konkrét ügyben ugyan nem állapította meg a bíróság a fenyegetettség tényét, amikor az ügyvéd a védelemtől való elállást helyezte kilátásba, amennyiben a vádlott nem hajlandó az egyezségkötésre, azonban kifejtette, hogy adott esetben egy, a védőjében bízó vádlott vonatkozásában ez a körülmény befolyásolásra alkalmas lehet.⁹² Révész Judit szerint az ügyész ígéretei már önmagukban is befolyással lehetnek a vádlotti beismerés önkéntességére,⁹³ ami kétségtelen tény, ugyanakkor azok szükségszerűen következnek magából az alkuból. Így az ügyész által tett engedmények ezen eljárásjogi megoldás nélkülözhetetlen elemeinek tekinthetők.

9. 'Kihátrálás' az alkuból

A vádalkut az amerikai és a hazai szakirodalom is a polgári jogi egyezséghez hasonlítja. Ezért vita tárgyát képezi, milyen megítélés alá essék, milyen jogkövetkezménnyel járjon a büntetőeljárás során kötött megállapodás megszegése. Mindezt a polgári jog oldaláról érdemes-e megközelíteni, és csupán olyan típusú jogkövetkezményt kell hozzá fűzni, mint a szerződéstől való elálláshoz? Vagy egyéb módon is 'szankcionálni' kell a vádalku megszegőjét, hiszen nem magánjogi viszonyok között, hanem büntetőügyben kötött megállapodásról van szó, melyben ráadásul az egyik fél az állam képviselője?

⁹¹ GRMELA i. m. 369.

⁹² KELEMEN (1990a) i. m. 862.

⁹³ RÉVÉSZ i. m. 268.

9. 1. A vádalku megszegése a terhelt részéről – a beismerés visszavonása

Sokáig egyáltalán nem volt egységes gyakorlat arra vonatkozóan, hogy lehetőség van-e a bűnösség beismerésének visszavonására az együttműködési megállapodásra irányuló eljárás során. Az Egyesült Államok tagállamaiban erre többféle megoldás született: egy részük tilalmazta, más államok feltételhez kötötték, néhány állam feltétel nélkül biztosította ennek lehetőségét. Az államok többsége ugyanis nem utasítja el egyértelműen annak gondolatát, hogy a terheltnek joga van később 'meggondolnia magát.'⁹⁴ Ahhoz azonban nem fér kétség, hogy a beismerés visszavonását ésszerű időbeli korlátok közé kell szorítani. Az, hogy milyen indokra hivatkozással lehet elállni a megállapodástól, a beismerés visszavonásának időpontján alapul. A szövetségi szintű szabályok értelmében mielőtt a bíróság elfogadná a vádlott vallomását, a nyilatkozat visszavonására korlátozás nélkül lehetőség van. A megállapodás (alku) elutasítása esetén, a büntetés kiszabása előtt még lehetőség van a beismerő vallomás visszavonására, de ítélethozatal előtt a vádlott egyéb, *méltányos és alapos okra* hivatkozással is 'kihátrálhat' az együttműködési megállapodásból vallomásának visszavonásával. Ítélethozatalt követően azonban már csak az ítélet jogorvoslattal történő megtámadására van lehetőség, így – többek között – a *vádalku megkötésére vonatkozó szabályok megsértésére* alapított fellebbezés útján.

A vádalkutól történő elállás kérdését több szempontból is meg lehet közelíteni. Egyfelől a terheltet az Egyesült Államokban is megilleti a védekezéshez illetve a hallgatáshoz való jog, (ez utóbbi az önvádra kötelezés tilalmából következik), melyeknek alapvető szinten érvényesülniük kell a büntetőeljárás egészében. A vádlottat megilleti továbbá a jogorvoslathoz való jog, mely arra az esetre is érvényes, ha a vádlott beismerő vallomást tett. A vádalku esetében azonban nem egyszerű beismerésről van szó, hiszen a vádlott a beismerésért 'cserébe' különféle kedvezményekre tesz szert. Nem mindegy az sem, milyen okra vezethető vissza a beismerés visszavonása. Előfordulhat, hogy a vádlott a későbbiek során szerez tudomást olyan tényről, körülményről, melynek ismeretében a beismerő vallomás megtételére nem került volna sor, vagy az eljárás későbbi szakaszában már nem kíván a terhelt társakra, az eljárás alá még nem vont személyekre terhelő nyilatkozatot tenni.

További kérdés, hogy a vádlott elállhat-e a vádalku keretében tett egyezségtől anélkül, hogy a beismerő vallomását visszavonná. A Legfelső Bíróság az Egyesült Államok kontra Hyde ügy kapcsán leszögezte, a bűnösség beismerését és az alku nem feltétlenül kell egységesen elfogadni vagy elutasítani. A bíróság a vádlott vallomását elfogadhatja anélkül is, hogy a vád és a védelem megállapodása tárgyában döntést hozna: e két jognyilatkozat elfogadása időben elkülöníthető.⁹⁵ [Ld. a Kódex 11. § (c) bekezdés (3) albekezdés (A) pontját.]

⁹⁴ GRMELA i. m. 370.

⁹⁵ 520 U.S.670 (1997) <http://www.law.cornell.edu/supct/html/96-667.ZO.html> (letöltve: 2014. január 20.).

9. 2. A vádalku megszegése a vád oldalán

Más a helyzet, ha a vádalku megszegésére az ügyész részéről kerül sor. Tekintettel arra, hogy az ügyész az államot képviseli, tőle magasabb szintű körültekintés és gondosság várható el, sőt esetében – a jogban való jártasság miatt – a tévedés valószínűsége is kisebb, mint a jogban járatlan terhelt esetében. A bírói gyakorlat szerint amennyiben az ügyész megszegte a megállapodást, a vádlottat mindenképpen megilleti az a jog, hogy a beismerését visszavonja. Ennek az a jogi relevanciája, hogy a terhelt bűnösséget beismerő nyilatkozatát semmilyen eljárásban nem lehet felhasználni, tehát úgy kell eljárni, mintha annak megtételére nem került volna sor.⁹⁶ A Legfelső Bíróság a Santobello kontra New York ügyben leszögezte, hogy az ügyészség részéről a vádalku „gondatlan” megszegése is elfogadhatatlan. A tisztességes eljárás alapvető követelményeinek a beismerésen alapuló vádalku megkötése során is érvényesülniük kell, tehát a vádlott jogait az ilyen típusú eljárásban is biztosítani szükséges. Amennyiben a beismerés az ügyész ígéretén illetve az ügyéssel kötött megállapodáson alapul, a vádlottnak tett ígéretet teljesíteni kell. A bíróság így nem adott helyt az ügyészség azon érvelésének, hogy a „megállapodás *figyelmetlen* megszegése irreleváns.”⁹⁷ (A konkrét ügyben nem ugyanaz az ügyész kötött a vádalkut a vádlottal, mint aki később a bíróságon a vádat képviselte, és aki a – megállapodástól eltérően – a legsúlyosabb büntetés kiszabására tett indítványt).⁹⁸ Azonban nem tekinthető a vádalku megszegésének, ha az együttműködési megállapodás visszavonására azért kerül sor, mert a vádlott nem tett eleget együttműködési kötelezettségének. Létrejött egyezség hiányában szintén nem értékelhető a vádalku megszegéseként (ugyanakkor az ítélet felülvizsgálatát eredményezheti), ha az ügyész olyan kijelentést tesz az eljárás során, mely szerint nem kíván javaslatot tenni a büntetés mértékére, és ebből a vádlott arra következtet, hogy együttműködési megállapodás megkötésére kerülhet sor, utóbb azonban ez a feltételezése valótlannak bizonyul.⁹⁹

10. Értékelés

Az amerikai vádalku pozitív eredményeként értékelhető, hogy gyors és általában jogerős határozat meghozatalához vezet.¹⁰⁰ Tehát nemcsak az első fokú eljárás bizonyítási szakasza, hanem az elhúzódó jogorvoslati szakasz is megspórolható a vád és a védelem együttműködésének köszönhetően. (Feltéve természetesen azt, hogy a vádlott később nem támadja meg az ítéletet arra hivatkozással, hogy a megállapodás megkötésére a Kódex 11. §-ába ütköző módon került sor.) Tekintettel arra, hogy az együttműködési megállapodásoknak köszönhetően az eljárás rövidebb időt vesz igénybe, az igazságszolgáltatásban dolgozók munkaideje jelentős mértékben felszabadul. Warren

⁹⁶ KELEMEN (1990a) i. m. 864.

⁹⁷ <http://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/404/257> (letöltve: 2014. január 20.).

⁹⁸ RÉVÉSZ i. m. 268-269.

⁹⁹ HERKE i. m. 117.

¹⁰⁰ KELEMEN (1990a) i. m. 858.

Burger legfelsőbb bírósági elnök már 1970-ben akként foglalt állást, hogy a bűnösség beismerésén alapuló elítélések mindössze 10%-os lecsökkenése a bírói kar létszámának megkétszerezését tenné szükségessé.¹⁰¹ A Legfelső Bíróság a már idézett Santobello kontra New York ügyben is rámutatott arra, hogy a vádról történő megállapodás az igazságszolgáltatás ügyintézésének meghatározó eleme. Ha minden büntető ügy a büntetőeljárás valamennyi szakaszán végigmenne, tagállami és szövetségi szinten is meg kellene többszörözni a bírói létszámot valamint a bíróságok számát.¹⁰² Az 1990-es évekre a vádalku iránti 'elkötelezettség' tovább fokozódott. Scott és Stuntz tanulmányának adatai szerint az alkuk számának csupán egyharmaddal történő csökkenése a tárgyalások számának 400%-os növekedését eredményezné.¹⁰³

Az eljárás egyszerűsítése és gyorsítása – kisarkítva és az alkut az ítéleti egyezségekre leszűkítve – abban foglalható össze, hogy a vád (az ügyész képviseelője) mentesül a bizonyítás terhe alól, és azonnal tárgyalásba kezdhet a bűncselekmény minősítéséről valamint a szankció mértékéről. A megegyezést követően azonban az ügyész kizárólag arra jogosult, hogy a megállapodás szerinti büntetésre tegyen indítványt a bíróság előtt. Ellenkező esetben a bíró érvénytelennek tekintheti a megállapodást.

Jóllehet az együttműködési megállapodás felgyorsítja az eljárást, hiszen szükségtelemmé teszi a bizonyítást, nem minden esetben teszi tervezhetővé illetve egyértelművé az eljárás kimenetelét. Az egyeztetés, alkudozás során még bizonytalan, hogy a bíró végül elfogadja-e a megállapodást. A megállapodás elfogadhatósága tárgyában hozott döntés ugyanis minden esetben a bíró diszkrecionális jogkörébe tartozik. Az ügyész – a beismerő vallomás reményében – kompromisszumot köt a büntetési indítvány tartalmát illetően, azonban nem minden esetben van garancia arra, hogy a bíróság legalább a beismerő bűncselekmény miatt azt a büntetést szabja ki, amit a vádlott összességében 'megérdemel'. [Ld. a Kódex 11. § (c) bekezdés (1) albekezdés (B) pont alatti fordulatát.]

A büntetőeljárás gyorsításának és egyszerűsítésének problémája már több mint két évtizede foglalkoztatja az európai szintű szervezeteket is. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R(87)18. számú ajánlása tartalmazza többek között az ítélelhozzal egyszerűsítésének lehetőségét a vádlott beismerése esetén ('bűnösség beismerési eljárás').¹⁰⁴ Az Ajánlás azonban nem tartalmaz olyan megállapítást, hogy a vádlotti beismerés érdekében a hatóságoknak meg kellene fontolniuk a vádlottal történő egyezség megkötését. Ennek ellenére az amerikai típusú vádalku egyre több európai állam számára szolgál példaként a büntetőeljárás reformok megvalósítása során.¹⁰⁵ Ugyanakkor nem lehet állítani, hogy a kontinentális jogrendszerben kialakult ítéleti

¹⁰¹ Warren E. BURGER: State of the Judiciary. *American Bar Association Journal*, 1970. 929., 931. (idézi: GRMELA i. m. 371.)

¹⁰² 404 U.S. 257 (1971) <http://supreme.justia.com/cases/federal/us/404/257/case.html> (letöltve: 2014. január 20.).

¹⁰³ Robert E. SCOTT – William J. STUNTZ: Plea Bargaining as Contact. *The Yale Law Journal*, 1992. 1932. (idézi: HERKE i. m. 106.)

¹⁰⁴ Európa Tanács ajánlása a büntetőeljárás egyszerűsítésére. *Rendészeti Szemle*, 1991/5. 97–103.

¹⁰⁵ FARKAS (1992) i. m. 507.

megállapodások kodifikálása során a jogalkotó kritika nélkül vette volna át az angol-szász országokban kialakult modellt.

Az állam oldaláról megközelítve álláspontom szerint abban az esetben előnyös a vádalku megkötése, amikor egyértelmű, minden kétséget kizáró bizonyítékok állnak a vádhatóság rendelkezésére, azonban az ügy bonyolultsága és terjedelme miatt a bizonyítás rendkívül időigényes lenne, és a vádpontok között akad olyan, melyek esetében az állam a büntetőjogi felelősségre vonástól eltekinthet. Az állami büntetőigény csorbulásáért cserébe a bűncselekmény felfedezését relatíve rövid időn belül büntetőjogi felelősségre vonás követheti. Továbbá azokban az esetekben is előnyös lehet a vádalku megkötése, amikor a bűncselekmény tárgyi oldalát illetően a bizonyítás semmilyen nehézségbe nem ütközik, az alanyi oldal vonatkozásában viszont a minősítésre is kiható nehézségek merülhetnének fel a tárgyaláson, ami szintén 'időrabló' körülmény lehet.

Ahhoz azonban, hogy ez a rendszer hatékonyan működjön, az ügyészség számára *széles körű diszkrecionális jogkört* kell biztosítani. (Ennek feltételei mind az Egyesült Államokban, mind Angliában meg is valósulnak.) Amennyiben a társadalom érdeke azt kívánja, ide értve az ügyek gyors elintézéséhez fűződő érdeket, az ügyésznek joga van a vádalku keretében bizonyos bűncselekmények vonatkozásában a vádat ejteni, a vádat az eredeti vádhoz képest enyhébb bűncselekményben fenntartani, és enyhébb büntetés kiszabását indítványozni, illetőleg a védő büntetési indítványát nem ellenezni. E joguk gyakorlása során azonban az ügyészeknek tartózkodniuk kell mindennemű hátrányos megkülönböztetést eredményező magatartástól.¹⁰⁶ (Meg kell jegyezni, hogy a jogalkalmazói diszkreció kiszélesítése nem kedvez az egységes jogalkalmazást célzó törekvéseknek. Hosszabb időre lehet szükség ahhoz, hogy az általános gyakorlat a jogalkotó eredeti szándéka szerint alakuljon.)

Érdekesség, hogy a *plea bargaining* intézményének megítélése az USA-ban sem egyöntetű. Alaszkában illetve a texasi El Pasoban kifejezetten elutasították ezt a gyakorlatot. Az alaszkai igazságügy miniszter 1974. decemberi hivatalba lépését követően – szembe helyezkedve a gyakorlattal – előírta, hogy minden ügyész minden ügyében bírósági tárgyalást kell tartani. Az intézkedésnek két célja volt. Egyfelől annak biztosítása, hogy az ítélethozatal funkciója a bíróság kezében maradjon, továbbá az, hogy az ügyészek törvénytelen okból ne menjenek bele egyezségkötésbe pusztán azért, hogy munkájukat lecsökkentsék.¹⁰⁷ Az igazságszolgáltatás a vád és védelem alkuja nélkül is működőképes maradt, mi több, a beismerések száma sem csökkent drasztikusan.¹⁰⁸ Az amerikai közvélemény sem egyértelműen 'vádalku párti,' hiszen nem lehet kizárni annak lehetőségét, hogy olyan személy is beismerő vallomást tegyen, aki nem követte el a bűncselekményt. Ez első hallásra talán irracionálisnak tűn-

¹⁰⁶ KELEMEN (1990a) i. m. 858., 860.

¹⁰⁷ Michael L. RUBINSTEIN – Teresa J. WHITE: Alaska's Ban on Plea-Bargaining. In: William F. McDONALD – James A. CRAMER: *Plea-Bargaining*. Georgetown, 1980. 25. (idézi: HERKE i. m. 160–161.)

¹⁰⁸ H. J. DIELMANN: „Guilty Plea” und „Plea Bargaining” im amerikanischen Strafverfahren-Möglichkeiten für den deutschen Strafprozess. *Goldammer's Archiv für Strafrecht*, 1981. 569. (idézi: FAKÓ i. m. 263.)

het, azonban előfordulhatnak olyan esetek, amikor a vádlott bűnösségét számtalan közvetett bizonyíték látszik alátámasztani, és egy magas büntetési tétellel fenyegetett bűncselekmény miatt indított büntetőeljárásban inkább vállalja a kialakult rövidebb tartamú szabadságvesztést, mint esetleg egy olyan tárgyalás lefolytatását, melynek során – szubjektív okok miatt – nem bízhat az esküdtszék jóindulatában. Hasonlóképp kényszerítően hat a vádlottra, ha túl nagy a különbség az eredeti vád szerinti és az alku keretében felajánlott minősítés között. Mindebből az következik, hogy a vádlott megállapodási 'hajlandósága' nagymértékben függ attól, mennyire szeret kockáztatni. A vádlott személyiségének ez a vonása azonban nem tekinthető olyan objektív szempontnak, melynek a büntetés mértékében meg kellene nyilvánulnia.

A bűncselekmények sértetti oldalát tekintve sem egyértelmű a vádalku intézményének támogatottsága. Az 1990-es években több tanulmány foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy az áldozatok kifejezetten csalódottak a vádalku megkötésekor, ezért törvényben rögzítették, hogy a büntetőügy elintézése során a sértett kívánságát is figyelembe kell venni.¹⁰⁹

A jogintézmény megítélése során nem lehet figyelmen kívül hagyni a bűnözés volumenét, a közbiztonság színvonalát, a lakosság ebből fakadó komfortérzetét, és azt sem, hogy az állami költségvetésből mekkora összeg jut az igazságszolgáltatás működtetésére. Van némi ráció abban a megfontolásban is, hogy az állam lemond az adott bűncselekménnyel szemben kiszabható optimális mértékű büntetésről cserébe azért, hogy minél kevesebb bűncselekmény maradjon jogkövetkezmény nélkül.

Egyet lehet érteni Weigend állításával, mely szerint a vádalku az igazságszolgáltatás saját hatékonyságát, és nem az *igazságos büntetéshez* fűződő társadalmi érdeket szolgálja.¹¹⁰ (Egyes adatok szerint a bűnösséget beismerő vádlottak az Egyesült Államokban 30-40 %-kal enyhébb büntetést kapnak, mint azok, akiket ugyanolyan bűncselekmény miatt tárgyaláson ítélnék el.)¹¹¹ Ugyanakkor az sem szolgálja a társadalom érdekét, ha az igazságszolgáltatás leterheltsége miatt az állam *nem képes minden bűncselekménnyel szemben hatékonyan fellépni*. Egymással konkuráló érdekekről lenne tehát szó? Feltehető a kérdés: mi szolgálja jobban a társadalom belső rendjét? Az ismertté vált bűnelkövetők nem tökéletesen arányos és nem tökéletesen igazságos megbüntetése a lehető legszélesebb körben, vagy pedig a 'patikamérlegesen kimért,' a bűncselekmény tárgyi súlyához, a bűnösség fokához, az elkövető társadalomra veszélyességéhez, valamint az egyéb enyhítő és súlyosító körülményekhez igazodó büntetés, az előbbihez viszonyítva kétségtelenül szűkebb körben. Álláspontom szerint egy ilyen típusú kérdés eldöntéséhez a társadalom széles rétegeit érintő vizsgálatra lenne szükség, így nem elsősorban jogász feladat, hanem a jogpolitika illetve a jogszociológia területére tartozik. Magyar jogásként azonban állást lehet foglalni azzal kapcsolatban, hogy a jelenlegi büntetőeljárás szabályoktól eltérő, az angolszász hagyományoknak megfelelő jogi megoldások összhangban állhatnak-e a büntetőjog hatályos magyar szabályaival. Az sem elhanyagolható szempont, hogy

¹⁰⁹ RÉVÉSZ i. m. 272.

¹¹⁰ Idézi: FARKAS (1992) i. m. 512.

¹¹¹ RÉVÉSZ i. m. 272.

vajon a hazai ítélkezési gyakorlatban jelen van-e olyan mértékben a vád és a védelem informális megállapodása, mely akár az angolszász országokban, vagy akár Németországban tetten érhető volt a szabályozást közvetlenül megelőző időszakban. A kérdés megválaszolásakor szem előtt kell tartanunk a büntetés céljának törvényi definícióját. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 79. §-ában megfogalmazott büntetési cél alapvetően a prevencióban ragadható meg. A büntetés célja tehát – a társadalom védelme érdekében – annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más személy bűncselekményt kövessen el. Az egyéni prevenciót véleményem szerint az *egyénre szabott és következetes* büntetéssel lehet legjobban elérni, azonban a büntetés *elkerülhetetlenségének* van igazán generál preventív hatása. Az elkerülhetetlenség e körben azt jelenti, hogy a hatóságok nem mutathatják a túlterheltség jelét az állampolgárok felé sem a bűncselekmények felderítésének szakaszában, sem pedig a büntetőeljárás – bizonyítási, illetve jogkövetkezmény megállapítását célzó – későbbi szakaszában. Ez az érv tehát amellet szól, hogy a jogi szabályozásnak abba az irányba kell elmozdulnia, amely kedvezően hat a terheltek – természetesen önkéntes – beismerésére, együttműködésére.

Ugyanakkor álláspontom szerint még a célszerűség ‘szentségének’ elismerése mellett is van egy határ, amit már nem érdemes átlépni, amikor az állam büntetőjogi hatalmának gyakorlásáról van szó. Ez a határ az, ami relatívvá teszi magát a büntetést és kiüresíti az igazságszolgáltatást. Az Egyesült Államok szövetségi szintű büntetőeljárás szabályai, valamint a bírói gyakorlat szerint lehetőség van arra, hogy a vádlott ártatlansága hangoztatása mellett kössön vádalkut oly módon, hogy csupán ‘nem vitatja’ a vádban foglaltakat. Amennyiben a bíróság ésszerűnek találja, így különösen, ha az ügyész megfelelő tényekkel alátámasztja a vádlott bűnösségét, a bíróság akkor is elfogadhatja a terhelt beismerését, ha ténylegesen tagadja, hogy bűnös lenne. További feltétel, hogy a vádlottat a nyilatkozattétel előtt figyelmeztetni kell arra, hogy a beismerést követően – jogi értelemben – bűnősként kezelik, akár elkövette a vád tárgyát képező cselekményt, akár nem.¹¹² Álláspontom szerint a szerződési szabadság ilyen mértékű beszivárgása már ellentétes a büntetőjog és büntető eljárásjog eredeti rendeltetésével és funkciójával. A jog minden eszközével meg kell akadályozni, hogy ártatlan emberek elítélésére, illetve a materiális igazság sérelmével járó ítéletek meghozására kerüljön sor. Ezért a vádalku intézményének nolo contendere nyilatkozatban megnyilvánuló formáját teljes mértékben alkalmatlannak tartom a büntetőeljárás keretén belüli megállapodás esetleges adaptációja során. Emellett bizonyos ügyfajtákban¹¹³ nem tartom előnyösnek a büntetőjogi felelősségre vonás és – a magyar jog szerinti – polgári jogi igény elbírálásának szétválasztását sem, melynek szükségszerű velejárója a jogkövetkezmények további elodázása.

¹¹² GRMELA i. m. 369.

¹¹³ Ld. a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 335. § (2) bekezdését.